

FIKİH DERSİ 2. DÖNEM 2. SINAV NOTU

1. ÜNİTE FIKİH İLMİ

1. Fıkıh İlminin Tanımı, Amacı ve Önemi

1.1. Tanımı

- Fıkıh sözlükte; bir şeyi **iyice düşünmek**, derinlemesine anlamak, bilmek/ilim ve anlamak/fehim gibi anlamlara gelmektedir. Dinde, dinî ilimlerde **derin anlayış ve kavrayış sahibi olmak** demektir.
- Fıkıh kelimesi, ayetlerde ve hadislerde genellikle sözlük anlamıyla kullanılmıştır.
- Fıkıh kelimesi, ilk dönemlerde İslami ilimlerin hepsini içine alacak şekilde kullanılmıştır. Kavram olarak fıkıh ilminin iki tanımı yapılmıştır:
- **İmam Azam**'a göre; fıkıh, kişinin lehinde ve aleyhinde olan hükümleri bilmesidir.
- **İmam Şâfiî**'ye göre; fıkıh; tafsilî delillerden (ayet ve hadislerden) elde edilen dinî amelî hükümleri bilmektir.
- Fıkıh ilmi ile uğraşan âlimlere **fakih** veya **müçtehit** denir.

1.2. Fıkıh İlminin Amacı ve Önemi

- Fakihler, İslam dininin temel amaçlarını "**mekâsidü's-şerîa**" (şeriatın gayeleri) olarak ifade ederler.
- Fıkıh ilminin genel amacı:
 - **Allah'ın rızasına uygun bir hayat yaşamamıza katkı sağlamak,**
 - **Kur'an ve sünnette yer alan hükümleri, yaşam tarzına dönüştürmek,**
 - Kişilerin hak ve sorumluluklarını belirlemek,
 - Hakların ihlalini ve vazifelerin ihmalini önlemek,
 - Toplumda **adalet, barış, huzur ve güveni** tesis etmek,
 - Güven ve huzur içinde **istikrarlı bir toplum oluşturmak**tır.

2. Fıkıh İlminin Konusu ve Kapsamı

NO	KONU	KAPSAMI
1	İBÂDÂT (ibadetler)	(Taharet, abdest, gusül, namaz, zekât, oruç, hac, kurban gibi konular)
2	MUÂMELÂT (sosyal ilişkiler)	(Alım satım, kira, rehin, havale, kefare, tazminat gibi konular)
3	MÜNÂKEHÂT (aile içi ilişkiler)	(Nikâh, süt hısımlığı (radâ), talak, nesep ve nafaka gibi konular)
4	UKÛBÂT (suç ve cezaları)	(Kıyas, ceza, diyet, cinayet, zina, hırsızlık, anarşi gibi konular)

3. Fıkıh ile Fıkıh Usûlü İlişkisi

- Fıkıhta usul ile fûrû ilişkisi şu şekildedir: Fıkıh usulü, fıkıhın **teorik yönünü** ele alır. Fûrû kısmı, fıkıhın **uygulama yönünü** ele alır. Fakihin tafsilî delillerden (ayet ve hadislerden) elde ettiği şeri ve amelî hükümlerdir.
- Fıkıh usulü, fakihin amelî hükümleri çıkarabilmesi için takip etmesi gereken **yöntemi** açıklar. Fıkıhın fûrû yönü ise bu yöntem ile elde edilen **hükümleri** açıklar.

4. Fıkıh İlminin Diğer İlimlerle İlişkisi

- Fıkıh ilmi, bir meselenin şer'î hükmünü tespit ederken Tefsir, Hadis, Siyer, İslam Tarihi, Tasavvuf, Kelam, Arapça ve Belağat gibi ilimlerden faydalanır.

- Ayrıca Fen, Fizik, Kimya, Tıp, Coğrafya, Matematik, Sosyoloji, Psikoloji, İktisat gibi ilimlerin de verilerini kullanmaya önem verir.
- **Fıkıh – Tefsir ilişkisi:** Kur'an ayetlerinin doğru bir şekilde anlaşılması ile ilgili konuları ele almaktadır.
- **Fıkıh – Hadis ilişkisi:** Hz. Muhammed'in sünnetinin doğru bir şekilde aktarılması için hadislerin sened ve metin tenkidi ile ilgili konuları içermektedir.
- Fıkıhın diğer ilimlerle ilişkisi:
 - Kıyas konusunu işlerken **Mantık ve Felsefe**
 - Zekat ve miras hesapları yaparken **Matematik**
 - Maslahat(toplum yararı) konusunu işlerken **Sosyoloji** ilimleriyle ilişki kurar.
 - Tıp dünyasında organ nakli, klonlama, tüp bebek, DNA testi gibi birçok yeni fıkhi sorunlar gündeme gelmiştir. Bu sorunların fıkhi yönünü doğru bir şekilde tespit edebilmek için **tıp ilminin** verilerinden faydalanılır.
 - Fıkıhın, fetva yönü **hukuk** ilmiyle ilişkilidir.
 - Fıkıhın takva yönü ise **Tasavvuf** ve **Ahlak** ilmiyle bağlantılıdır.

5. Fıkıh İlminin Temel İlkeleri

5.1. Tekliflerde Kolaylık

- **Teklif**, Allah'ın bir işi yapma veya yapmama hususunda insanı **yükümlü tutmasıdır**.
- İslam hukukunda mükellefin yükümlü tutulabilmesinin temel şartlarından biri, kişinin teklif edilen işi yapabilecek imkân ve kudrete sahip olmasıdır.
- Allah insana taşıyamayacağı yükü yüklemeyiz. «Allah bir kimseyi ancak gücünün yettiği şeyle yükümlü kılar...» (Bakara suresi, 286. Ayet)
- İslam dini işlerin zorlaştırılmasını değil kolaylaştırılmasını emreder. "**Din kolaylıktır**. Dini aşmak isteyen kimse, ona yenik düşer. O hâlde orta yolu tutunuz. En uygununu yapmaya çalışınız..." (Buhârî, İman, 29.)

5.2. Helallerde Genişlik

- Hakkında yasaklayıcı bir nas bulunmayan her şey helaldir.
 - Yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'de haram olan şeyleri belirlemiştir.
 - Meşru şartlar çerçevesinde insanın maddi ve manevi ihtiyacını karşılayacak her şey helal kılınmıştır.
 - "Allah'ın size rızık olarak verdiklerinden helal ve temiz ölçüsünde yiye ve kendisine iman ettiğiniz Allah'a karşı gelmekten sakının." (Mâide suresi, 88. ayet)
 - "Helal, Allah'ın kitabında helal kıldığı haram da Allah'ın kitabında haram kıldığı şeydir. Hakkında bir şey söylemedikleri ise sizin için yasaklanmayıp serbest (mübah) bırakılmıştır." (Buhârî, Tefsir, 99.)
- NOT:** İslam'da helal ve haram koyma yetkisi Allah ve Resulüne aittir.

5.3. Kamu Yararının Gözetilmesi

- Modern hukukta, toplumun veya devletin gereksinimleriyle ilgili olan idari tasarruflara kamu yararı denilmektedir.
- Yöneticilerin tasarruflarının kamu yararına uygun olması gerekir.
- Kamu yararı ile fertlere ait menfaatler arasında kalındığında kamu yararı tercih edilmelidir.

- Ancak kişilerin uğradıkları zararlar da devlet tarafından değerine uygun bir bedel ile tazmin edilir.

5.4. Adaletin Gözetilmesi

- Adalet; ferdi ve toplumsal hayatta hakkaniyet ve eşitlik ilkelerine uygun yaşamayı, her şeyi yerli yerine koymayı hak ve hukuka uygun hareket etmeyi, herkese hak ettiği şeyi vermeyi ve hak sahibine hakkını vermeyi ifade etmektedir.
- Adalet ilkesi; hukuka bağlı kalmayı, eşitlik ve hakkaniyete uygun hareket etmeyi gerektirir.
- Adaletin olmadığı yerde zulüm ve haksızlık var demektir. Zulmün olduğu yerde korku ve huzursuzluk hâkim olur.
- “Ey iman edenler! Kendiniz, ana babanız ve en yakınlarınızın aleyhine de olsa Allah için şahitlik yaparak adaleti titizlikle ayakta tutan kimseler olun. Şahitlik ettikleriniz zengin veya fakir de olsalar adaletten ayrılmayın. Çünkü Allah ikisine de daha yakındır. Öyle ise adaleti yerine getirmede nefsinize uymayın. Eğer şahitlik ederken gerçeği çarpıtırmanız veya şahitlikten çekinirseniz bilin ki şüphesiz Allah yaptıklarınızdan hakıyla haberdardır.” (Nisa suresi, 135. ayet)

2. ünite olan fıkıh tarihi ve içtihat sınavda çıkmayacaktır.

3. ÜNİTE: FIKHİ HÜKÜMLER VE KAYNAKLARI

1. Ehliyet

- **Ehliyet**; insanın teklife muhatap olması, hak ve sorumlulukları yüklenecek durumda olmasıdır.
- Ehliyet sahibi bir kimseye din tarafından yöneltilen emir ve yasaklara **teklif** ve bu tekliflerden sorumlu olan kişiye de **mükellef** adı verilir.

1.1. Ehliyetin Şartları

- **Ehliyetin temel şartı akıldır.** Akıl olmadan insanın mükellef olması mümkün değildir. İnsanın muhatap olduğu emir ve yasakları anlaması için akıl gereklidir. Kişinin bülûğ çağına ulaşmış ve temyiz (iyi ve kötüyü, kâr ve zararını ayırabilme) gücüne sahip olması aklın varlığı için bir alamet kabul edilmiştir.

1.2. Ehliyeti Kısıtlayan Durumlar

- **Semavi arızalar:** Meydana gelmesi **insanın iradesi dışında** olan ehliyet arızalarına semavi arızalar adı verilir. Çocukluk, akıl hastalığı, ölümle sonuçlanan hastalık, uyku, bayılma, unutkanlık, bunama gibi durumlar örnek olarak sayılabilir. Bu tür arızalar, ehliyeti olumsuz yönde etkilemekte, yapacakları işlem ve yükümlülükleri kısıtlamakta veya tamamen ortadan kaldırmaktadır.
- **Müktesep Arızalar:** Meydana gelmesinde **insanın kendi iradesi ve fiili olan** arızalara müktesep arızalar adı verilir. Sarhoşluk, bilgisizlik (cehalet), savurganlık (sefahat), hata gibi durumlar bu arızalara örnektir. Bu tür arızalar, ehliyeti ortadan kaldırmayıp kısıtlayıcı bir özelliğe sahiptir. Mesela, sarhoşun bazı hukuki tasarrufları geçersiz sayılır. Aynı şekilde savurgan kişilerin bazı hukuki tasarrufları kısıtlanır.

2. Teklifi Hükümler: Ef'âl-i Mükellefin

- Teklifi hüküm, kanun koyucunun mükelleften bir fiili yapmasını veya yapmamasını istemesi ya da onu ya-

pıp yapmama arasında serbest bırakmasıdır. Bunun için insanların davranışları ile ilgili hükümlere **mükellefin fiilleri** (ef'âl-i mükellefin) veya **fikhi hükümler** adı verilir. Mükellefin fiilleri olarak bilinen fikhi hükümler şunlardır:

- **Farz:** Şâri tarafından bağlayıcı ve kesin delil ile emredilen ve anlamında tereddüt bulunmayan hükümlerdir. Farzlar, başka anlama gelme ihtimali bulunmayan ayet ve sahih sünnet gibi kesin delillere dayanır.
- Farzın yapılması kesin olarak gereklidir. Farzı terkeden cezayı hak etmiş olur. Farz olduğunu inkâr eden kimse dinden çıkar. Yapılması ibadet, terk edilmesi büyük günahdır. Cuma namazı, Ramazan orucu, namaz, hac ve zekât gibi ibadetler Kur'an-ı Kerim'de yer alan farz hükümlerdir.
- **Vacip:** Allah (c.c.) veya Resulü (s.a.v.) tarafından yapılması kesin olarak istenilen ancak dayanağı farz kadar kesin olmayan (zanni) hükümlerdir. Fiilin dayanağının farz kadar kesin olmaması, dayandığı delilin bize gelişi kesin olsa da yoruma müsait olmasından kaynaklanır. Bazen de delilin kesin olmayışının sebebi, bize gelişinin kesin yolla olmayışındandır. Fıtır sadakası vermek, Kurban Bayramı'nda kurban kesmek vacibin bazı örnekleridir.
- Hanefi mezhebi, farz kavramını vacip kavramının üzerinde kesin emir anlamında kullanır. Diğer mezhepler, farz ve vacibi aynı anlamda kullanmaktadır. Hanefi mezhebinin vacip olarak kabul ettiği hükümleri ise diğer mezhepler, farz veya müekked sünnet olarak değerlendirmektedirler. Vacip hükmün mükellef tarafından yerine getirilmesi gerekir. Ancak vacibin inkârı, kişiyi dinden çıkarmaz.
- **Sünnet:** Peygamberimizin farz ve vacip kapsamı dışında kalan, tavsiye ve örnek olma niteliği taşıyan söz, fiil ve takrirlerinin genel adıdır.
- **Müekked Sünnet:** Farz ve vacip dışında Resulullah'ın (s.a.v.) devamlı olarak yaptığı ve zorunlu olmadığını göstermek için ara sıra terk ettiği fiillerdir. Müekked sünnet, dinî vecibeler için koruyucu ve tamamlayıcı niteliktedir. Önem bakımından farz ve vacipten sonra üçüncü sırada yer alır. Sabah, öğle ve akşam namazlarının sünnetleri, ezan, kâmet ve cemaatle namaz kılmak müekked sünnetlerdendir. Bu çeşit sünneti yerine getiren sevap kazanır. Terk eden ise ceza almaz ancak kınanır. Hz. Peygamber'in şefaatinde mahrum kalır. Bu sünneti terketmek mekruhtur.
- **Gayri müekked sünnet:** Resulullah'ın bazen eda edip bazen terkettiği sünnetlerdir. İkinci ve yatsı namazının ilk sünneti bunun bir örneğidir. Gayri müekked sünnete, müstehab veya mendub adı da verilir. Bu sünneti yapan kişi sevap kazanır, terk eden ise kınanmaz.
- **Müstehab:** Sözlükte; güzel görülen, sevimli ve tercih edilen amel anlamına gelir. Peygamberimizin bazen işleyip bazen terk ettiği ve İslam âlimlerinin dinî bakımdan uygun ve güzel bulup yaptığı şeylere müstehab denir. Nafile namaz ve nafile oruçların bir kısmı bu niteliktedir. İbadetlerin yapılmasında farz, vacip ve sünnetlerin dışında kalan davranışlar müstehaptır. Müstehabın yapılmasında sevap vardır. Terkinde ise kınama yoktur.
- **Mübah:** Mükellefin yapıp yapmamakta serbest olduğu fiillere mübah denir. Örneğin yemek, içmek, uyumak, yürümek gibi davranışlar mübahdır. Helal ve câiz kelimeleri de mübah anlamında kullanılır. Mübahlık; yapı-

lan bütün iş, söz ve davranışların aslını oluşturur. Bu “eşyada aslolan mübahlıktır” prensibiyle ifade edilir. Örneğin temel prensip olarak yaratılan her şey helaldir. Ancak Allah (c.c.) domuz eti ve içki gibi bazı şeyleri yasaklayarak bunları istisna etmiştir.

- **Haram:** Allah (c.c.) veya Resulü (s.a.v.) tarafından yapılması kesinlikle yasaklanan hükümlere haram denir. Bir fiilin haram niteliğinde olabilmesi için ayet ve sahih sünnet ile kesin ve bağlayıcı şekilde yasaklanması gerekir. Başkasının malını gasbetmek, adam öldürmek, zina yapmak, alkollü içki içmek, yalan söylemek, kumar oynamak, faiz yemek gibi şeyler dinin kesin olarak haram kabul ettiği ve yasakladığı bazı fiillerdir.
- Haramın terkedilmesi ibadet, işlenmesi ise büyük günahdır. Haramı inkâr eden kişi, dinden çıkar.
- **Mekruh:** Allah (c.c.) ve Resulü'nün (s.a.v.) hoş görmediği, zararlı fiillere mekruh adı verilir. Haram ve mekruh kavramları; yasaklanan, hoş karşılanmayan veya çirkin olan fiilleri ifade eder. Ancak haram kavramı, ayet veya sahih sünnet ile kesin ve bağlayıcı şekilde yapılması istenen fiili ifade eder. Mekruh ise yine bu delillerle yapılmaması istenen fiilleri ifade eder. Fakat mekruh kabul edilen fiilleri anlatan delillerin ifade ettiği bu yasak, kesin ve bağlayıcı değildir. Bunun sebebi, yasağı bildiren delilin yoruma açık olmasıdır yani kesinlik ifade etmemesidir. Mekruh ikiye ayrılır:
- **Tahrîmen mekruh:** Harama yakın mekruh demektir. Allah (c.c.) ve Resulü'nün (s.a.v.), zanni bir delil ile kesin olarak yasakladığı fiillerdir. Örneğin vacip olan bir şeyi terk etmek, bir kişinin satın almak istediği bir mala aynı anda bir başkasının müşteri olması gibi. Tahrimen mekruhu işlemek cezayı gerektirir. Fakat inkâr eden dinden çıkmaz.
- **Tenzîhen mekruh:** Helale yakın mekruh demektir. Allah (c.c.) ve Resulü'nün kesin ve bağlayıcı olmayan bir üslupla yasakladığı fiildir. Mecbur olmadıkça sol elle yemek ve içmek, yerlere çöp bırakmak, vakti boş işlerle geçirmek, gürültü yaparak çevreye rahatsızlık vermek gibi davranışlar bu çeşit mekruha örnek verilebilir. Bu yasağı bildiren deliller, ilgili fiillerin yapılmamasının yapılmasından daha iyi olacağını bildirdiği için bunlara helale yakın mekruh denilmiştir.

Not:

- Bir farzı belirlenen vakit içerisinde yerine getirmeye **eda** denir. Vaktinde yerine getirilmeyen farz mümkün olan en kısa zamanda yerine getirilmelidir. Buna da **kaza** denir. Vaktinde kılınamayan farz namaz ve Ramazan günlerinde tutulamayan oruç, sene içerisinde ve en kısa zamanda kaza edilmelidir. Edası farz olan bir yükümlülüğün kazası da farzdır.

3. Azimet ve Ruhsat

- **Azimet**, ârizi (geçici) hallere bağlı olmaksızın başta konan asli hükümlere verilen addır. Bu hükümler, kişinin sıkıntı ve zorluk gibi geçici durumlara bağlı olmadan, normal şartlarda herkesin uymakla mükellef olduğu temel hükümlerdir.
- **Ruhsat:** Yüce Allah'ın kulların mazeretlerini ve onların ihtiyaçlarını dikkate alarak koyduğu geçici hükümlerdir. Yani ruhsat, genel olan azimet şeklindeki hükümleri yapmakta sıkıntı duyan mükellefi bu sıkıntıdan kurtarmak için konulan istisnalardır.

- Örneğin çaresiz kalan kişi açlıktan ölecek durumda kalırsa açlıktan ölmesini önleyecek asgari miktarda murdar et yemesine, hasta veya yolcuların oruç tutmayı ertelemelerine ruhsat verilmiştir. Ruhsat verilen hususlarda insan, azimet veya ruhsata göre amel etmekte serbesttir. Ancak asli hüküm olması nedeniyle ruhsat verilen durumdaki kişinin azimet ile amel etmesi, örneğin hasta bir kişinin güçlülere rağmen hayatını tehlikeye sokmamak şartıyla, oruç tutması daha faziletli bir tutumdur.

4. Fıkhi Hükümlerin Delilleri

4.1. Asli Deliller

4.1.1. Kitap

Kitap ile kast edilen Kur'an-ı Kerim'dir. Bütün dinî ve fıkhi hükümlerin temel kaynağı Kur'an-ı Kerim'dir. Bütün kaynaklar, bir şekilde Kur'an'a bağlıdır ve Kur'an bütün delillerin aslıdır.

4.1.2. Sünnet

- Sünnet, Peygamberimizden Kur'an dışında nakledilen söz, fiil ve onaylardır. Peygamberimizin sözlü sünnetlerine **kavî sünnet**, uygulama şeklinde olanlara **fiilî sünnet**, onaylama tarzında olanlara ise **takrîrî sünnet** adı verilir.
- Peygamberimizin bütün fiilleri dinde bağlayıcı ve dinî hükümleri açıklayıcı nitelik taşımaz. Bu yönüyle Resulullah'ın (s.a.v.) fiilleri üç kısma ayrılmıştır:
 - İnsan olarak yaptığı davranışlar:** Peygamberimizin bir insan olması sebebiyle her insan gibi yaptığı davranışlardır. Yemesi, içmesi, giyinmesi, hastalanması, yaralanması gibi fiilleridir.
 - Şahsına özel olan davranışlar:** Sadece Resulullah'a (s.a.v.) özgü olan fiillerdir. Bu fiiller sadece Peygamberimize mahsus olduğu için Müslümanların bunları yapması dinen zorunlu değildir. Örneğin teheccüt namazı Resulullah'a (s.a.v.) farz, ümmetine sünnettir.
 - Peygamber olarak yaptığı davranışlar:** Peygamberimizin (s.a.v.) dini öğretmek ve örnek olmak için yaptığı fiillerdir. Bu fiiller, fıkhi hükümlerin kaynağıdır. Bu davranışlar, fıkıh usulünde delil olarak tanımlanan ve Resulullah'ın Kur'an'la birlikte miras bıraktığı sünnettir.
- Sünnetler bize mütevâtîr, meşhur ve âhad hadislerle nakledilmiştir.
 - Mütevâtîr sünnet:** Peygamberimizden yalan söylemek üzere anlaşmaları mümkün olmayacak kadar kalabalık bir grup tarafından nakledilen hadislerden oluşur. Müslümanların cemaatle namaz kılması buna örnektir.
 - Meşhur sünnet:** Tevatür sayısına ulaşmayan bir grup tarafından nakledilen hadislerden oluşur.
 - Âhad sünnet:** Peygamberimizden bir veya iki râvinin naklettiği hadis ile olur. Mütevâtîr ve meşhur dışındaki hadisler genel olarak âhad hadis denir. Âhad hadislerin sayısı diğerlerinden daha çoktur.
- Peygamberimizin sünnetini kaynak olması açısından dört ana başlıkta ele alabiliriz:
 - Sünnetin tebyin özelliği:** Sünnetin bazen Kur'an-ı Kerim'in manası kapalı hükümlerini açıklamasıdır. Namazların kılınış şekline, rekâtların sayısına, orucun tutulmasına, zekâtın verilmesine, haccın uygulanmasına dair hükümler bu gruba dâhildir.

- b. Sünnetin teşri özelliği:** Sünnetin bazen müstakil olarak hüküm koymasındır. Örneğin âdetli kadını namaz kılmaktan muaf tutması ve âdetli günlerdeki Ramazan orucunu ise daha sonra kaza etmesini emretmesi, fitır sadakasını emretmesi, yırtıcı ve zehirli hayvanların etinin yenmesini haram kılması, anne yoksa nineye mirastan pay vermesi, başkasının alışverişi üzerine alışveriş yapmayı yasaklaması gibi hükümler, sünnetin hüküm koyma işlevine örnek verilebilir.
- c. Sünnetin tekid (pekiştirme) özelliği:** Sünnetin bazen Kur'an-ı Kerim'de yer alan bir hükmü tekrarlayarak pekiştirmesidir.
- d. Sünnetin takyid ve tahsis özelliği:** Sünnetin bazen Kur'an'da yer alan genel hükümleri sınırlandırmasıdır. Örneğin Yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'de "Ey iman edenler! Cuma günü namaza çağırıldığı (ezan okunduğu) zaman, hemen Allah'ı anmaya koşun ve alışverişi bırakın..." buyurarak bütün müminlerin cuma namazı kılması farz kılınmıştır. Fakat Resulullah (s.a.v.) bu ayetin genel hükmünü sınırlamış ve cuma namazının sadece erkeklere farz olduğunu açıklamıştır.

3.4.2. Fer'i Deliller

- **İcma:** Sözlükte icma; bir işi yapmaya kesin kararlı olmak, azmetmek ve görüş birliği etmek gibi anlamlara gelmektedir. Terim olarak ise Peygamberimizin vefatından sonra herhangi bir dönemde yaşayan müçtehidlerin dinî bir konunun hükmü hakkında görüş birliği içinde olmalarıdır. İcma fıkhıta önemli bir delildir.
- **Kıyas:** Kıyas kelimesi sözlükte; bir şeyi bir başka şeyle ölçmek, takdir etmek ve iki şeyi birbirine eşitlemek gibi anlamlara gelmektedir. Terim olarak ise Kur'an, sünnet veya icmada hükmü bulunmayan meseleye, aralarındaki illet birliği sebebiyle bu kaynaklardan birinde yer alan meselenin hükmünü vermektir. Örneğin, Kur'an ve hadislerde şarabın hükmü belirlendiği hâlde biranın hükmü belirlenmemiştir. Yüce Allah şarapla ilgili olarak şöyle buyurmuştur: "Ey iman edenler! İki (ve benzeri şeyler), kumar, dikili taşlar ve fal okları ancak, şeytan işi birer pisliktir. Onlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz."
- **Müçtehit biranın hükmünü belirleyebilmek için birayı şaraba kıyas etmektedir.** Bunun için ortak bir nitelik aramaktadır. İki madde arasında benzerliği sağlayan ve aynı zamanda şarabın haram kılınmasının gerekçesi olan ortak nitelik sarhoş ediciliktir. Burada kıyaslama yapılmış, sarhoş ettiği için şaraba haram hükmü verildiğinden sarhoşluk veren bütün alkollü maddeler ve bira da haram sayılmıştır. Aynı şekilde haram kılınma illetini (ortak özelliğini) barındıran tüm uyuşturucu maddeler de haram kabul edilmiştir.
- **Üç kişiden ikisinin fısıldaşarak konuşmasının yasaklanmasına kıyasla, farklı bir dille aralarında konuşmaları da yasaklanmıştır.** Peygamberimiz "Üç kişi olduklarında, ikisi üçüncülerini bırakıp gizlice konuşmasınlar." buyurmuştur. Hz. Peygamber çiğ soğan, sarmısak kokusuyla başkalarını rahatsız etmesini yasaklamasına; ter, çorap vb. kötü kokuları kıyas edilebilir.
- **Sahabe** Sahabe kavline maksat, Resulullah'ın (s.a.v.) ahabından nakledilen içtihadî görüş ve fıkhî fetvalardır. Dinin maksatlarını ve inceliklerini en iyi bilenler onlardır. Kitab, sünnet ve icmada hüküm bulunmadığı zaman Hanefî, Mâlikî, Şâfiî, ve Hanbelî mezhebî

fakihleri "İlletî akıl ile bilinmeyecek hükümlerde sahabe kavli, kesin hüccettir." demişlerdir.

- **İstihsan:** Sözlükte istihsan; bir şeyi güzel saymak, iyi olarak kabul etmek, tercih etmek gibi anlamlarına gelir. Terim olarak istihsan; müçtehidin özel bir delille veya sebebe dayanarak genel kuraldan ayrılıp özel bir hükümü tercih etmesidir. Müçtehidin dayandığı özel delil veya sebep; nas, icma, zaruret olabilir. Bu gerekçelerden birine dayanarak müçtehit bir meselenin benzerlerine verdiği hükümden vazgeçip yeni bir hüküm vermektedir. İstihsan yönteminde müçtehit, genel hükümden özel bir hükmü istisna etmektedir. Unutarak yiyip içen kimsenin orucunun bozulmaması istihsan yoluyla sabittir.
- **Mesâlih-i Mürsele:** Sözlükte mesâlih-i mürsele, herhangi bir kayda bağlanmayan maslahatlar anlamına gelmektedir. Terim olarak mesâlih-i mürsele, insanlara bir yarar sağlayan veya onlardan bir zararı uzaklaştıran ancak geçerli olup olmadığına dair delil bulunmayan maslahatlardır.
- **Örf:** Çoğunluğun veya bir toplumun benimseyip alışkanlık hâline getirdiği iyi ve faydalı şeylerdir. Bir şeyin örf hâline gelmesi için dinin veya ortak aklın (aklı selim) o alışkanlığı iyi bulması ve içine sindirmesi gerekir.
- **Sedd-i Zerâi:** Sözlükte vasıtaların engellenmesi anlamına gelir. Terim olarak Sedd-i Zerâi, kötülüğe giden yolların kapatılmasıdır. Bazı fiiller aslında yasak oldukları hâlde kötülüğe götürdüğü için yasaklanır. Örneğin kenevir bitkisi uyuşturucu için de kullanıldığından bu bitkinin ve tohumlarının üretimi kontrol altına alınabilir. Yine, balık avlamak aslında helal bir eylemdir. Fakat balık neslinin tükenmesine sebep oluyorsa bazı mevsimlerde balık avı yasaklanabilir.
- **İstihâb:** İstihâb, bir zamanda mevcut olan durumun değiştiğine dair delil bulunmadıkça hâlen varlığını koruduğuna hükmetmektir. İstihâb delili, Maliki mezhebi tarafından sıkça kullanılır. Bir kişinin suçu ispat edilinceye kadar suçsuz olduğunun kabulü, kazanılmış haklarının korunması ve kesin olan bir şeyin şüphe ile ortadan kalkmayacağına hükmetmek, bu yöntem ile olmaktadır. Örneğin kendisinden uzun süre haber alınmayan ve ölüp ölmediğine dair bilgi de bulunmayan kişinin kaybolmadan önce edindiği haklar korunur ve malî mirasçılara dağıtılmaz.
- **Şer'u Men Kablena:** Sözlükte "bizden öncekilerin şeriatî/şeriatları" anlamına gelen şer'u men kablena tabiri, Hz. Muhammed'den (s.a.v.) önceki peygamberlere gönderilen dinî hükümler anlamındadır.

Notlar:

- **Beraet-i zimmet asıldır:** Sanık, suçlu olduğu ispat edilene kadar suçsuzdur.
- **Eşyada asolan mübahlıktır:** Haram olduğuna dair kesin bir delil bulunmayan her şey, nimet olması yönüyle mübahdır.
- **Şek ile yakîn zâil olmaz:** Bir şeyin var olduğu kesin olarak biliniyorsa onun varlığının devam ettiğine hükmedilir ve şüphe sebebiyle yokluğuna hükmedilemez.
- **Fıkhıta;** kitap, sünnet, icma ve kıyas için "dört delil" anlamında **edille-i erbaa** kavramı kullanılır.

4. ÜNİTE: İBÂDÂT

1. Namaz (الصَّلَاةُ)

Namaz sözlükte; dua, istiğfar, övgü anlamlarına gelir. Farsça bir kelime olan namaz Kur'an-ı Kerim'de "salât" kelimesi ile ifade edilmiştir. **Dinî bir kavram** olarak, tekbirle başlayıp selamla sona eren İslam'ın beş temel esasından biri olup belli eylem ve rükünleri bulunan bir ibadettir. Allah katında en sevimli olan ameldir.

1.1. Ezan

- ◆ Ezan sözlükte "bildirmek, duyurmak, çağırda bulunmak, ilan etmek" anlamlarına gelir. **Terim anlamı** olarak; farz namazların vaktinin geldiğini, belirli sözlerle ve özel şekilde müminlere duyurmayı ifade eder. Aynı kökten gelen **müezzin** "ezan okuyan kimse" demektir.
- ◆ Namaz, Mekke döneminde farz kılınmış ezan ise hicrî birinci yıldan itibaren okunmaya başlanmıştır. Kur'an, Sünnet ve İcma ile sabit olan Ezan, bir belde de İslam dininin hakim olduğunun bir göstergesidir. Dünyanın her yerinde ezan, Peygamberimizin öğrettiği şekilde Arapça olarak okunur. İslam Medeniyetinin ilk müezzini **Bilal-i Habeşi**'dir.
- ◆ Sabah ezanında diğer vakit ezanlarından farklı olarak «hayyel el-felah» sözünden sonra «essalâtu hayrun minnennev» sözü (Namaz uykudan hayırlıdır.) eklenir ve iki defa tekrar edilir.
- ◆ **Kamet** kelimesi sözlükte; ayağa kalkmak, durmak, düzgün ve itidal üzere olmak gibi anlamlara gelir. Farz namazlara başlanacağını bildirir. Her farz namazdan önce okunması erkeklere sünnettir. Kametin sözleri ezandaki sözlerin aynısı olup sadece "Hayyaalel-felah'tan «sonra iki defa "Kad kâmeti's-salâh" (namaz başlamıştır) cümlesi ilave edilir. Kamet esnasında ayakta durulur ve kıbleye dönülür.
- ◆ Müezzinin ezanı okurken;
 - Abdestli olması, ezan bitimine kadar başka kelam konuşmaması müstehaptır.
 - Yüksek yerde, ayakta ve kıbleye dönük olması müstehaptır.
 - Yüksek sesle okuması müstehaptır.
 - Şehadet parmaklarını kulak deliğine veya üstüne koyarak okuması müstehaptır.
 - "Hayyeale's-salâh" derken yüzü sağa, "Hayyeale'l-felâh" derken sola çevirmesi müstehaptır.
 - Ezanı işiten kimselerin susup dinlemesi ve ezana icabet etmesi müstehaptır.
 - Ezan bitince Peygamberimize salat ve selam getirilmesi, sonra ezan duasının okunması müstehaptır.

1.2. Namazın Farzıyeti ve Önemi

Namazın insana kazandırdıkları;

- Kendini Allah'a (c.c.) yakın hisseder
- Günah ve hatalardan uzaklaşır
- Beden sağlığına kavuşur
- Zamanını iyi değerlendirir
- Temizlik alışkanlığı kazanır.
- Namaz kılan insan, kendini Allah'a daha yakın hisseder, günah ve hatalardan uzaklaşır.

1.3. Namazla İlgili Hükümler

- ◆ Namazın kişiye farz olmasının şartları: Müslüman olmak, bulûğ çağına ulaşmak, akıllı olmak.
- ◆ Namazın sahih ve eksiksiz bir şekilde kılınabilmesi için birtakım farzları, vacipleri, sünnetleri ve adabı bulunmaktadır.

- ◆ Farzları yerine getirmemek **namazın bozulmasına** sebep olur.
- ◆ Vaciplerin terki ise eğer unutmaya veya hata ile yapılırsa **sehiv secdesi** yapılmasını gerektirir.
- ◆ Vacibin bilerek terk edilmesi hâlinde namazın yeniden kılınması vacip olur.
- ◆ Sünnetlerinin ve adabının terk edilmesi **namazı bozamaz**. Sehiv secdesi veya namazın kazasını da gerektirmez. Ancak namazın fazilet ve sevabını azaltmış olur.

1.3.1. Namazın Dışındaki Farzlar

a. Hadesten Taharet

- ◆ Hades, **hükmi kirliliktir**. Hadesten taharet ise bu kirlilikten temizlenmektir. Abdest, gusül ve teyemmüm ile bu temizlik yapılmış olur.
- ◆ Hadesten taharet, küçük ve büyük hades olmak üzere ikiye ayrılır. Küçük hades; abdestsizlik hali, büyük hades ise gusül abdestinin olmaması halidir.
- ◆ "Ey iman edenler! Namaza kalktığınız zaman yüzlerinizi, dirseklerle birlikte ellerinizi yıkayın. Başınızı meshedin. Aşık kemikleriyle birlikte ayaklarınızı da yıkayın. Eğer cünüp iseniz iyice temizlenin..." (Mâide suresi, 6. ayet)

Abdest

- Namaz kılmak, tilavet secdesi yapmak, Kâbe'yi tavaf etmek ve Mushaf'a dokunmak için abdest almak şarttır.
- **Abdestin farzı** dörttür: Yüzü yıkamak, elleri ve kolları dirsekleriyle beraber yıkamak, başı mesh etmek ve ayakları aşık kemiğiyle birlikte yıkamaktır.
- Yıkınacak yerleri bir defa yıkamak farz, üç defa yıkamak ise **sünnettir**.
- Abdest almaya niyet etmek, abdeste eüzü besmele ile başlamak, ağza ve burna 3 defa su vermek abdestin **sünnetleri** arasındadır.
- **Abdesti bozan şeyler** içinde uyumak, bayılmak, sarhoş olmak, ağız dolusu kusmak, yellenmek, idrar veya dışkının vücuttan atılması, namazda iken sesli gülmek ve özür sahibi için namaz vaktinin çıkması gibi durumlar vardır.

Gusül

- Bütün bedeni ibadet niyetiyle hiçbir kuru yer bırakmadan yıkamaktır. Hanefi mezhebine göre **guslün farzı** üçtür: Ağza su verip boğaza kadar çalkalamak, burna su seçip içini iyice temizlemek ve bütün bedeni kuru yer bırakmayacak kadar yıkamaktır.
- Cünüp olmak ve kadının hayız (adet) halinin veya lohusalığının sona ermesi ile gusletmek farz olur. Cuma ve bayram namazları için gusül almak, hac ve umre için ihrama girmeden önce ve arefe günü vakfe için gusül almak ise sünnettir.

Teyemmüm

Teyemmüm, su bulunmadığı veya suyu kullanmaya imkân olmadığı zaman hadesten temizlenmek niyetiyle toprakla veya toprak cinsinden temiz bir şeyle yüz ve kolları mesh etmektir. **Teyemmümün farzları**; niyet etmek ve temiz toprakla yüzü ve kolları mesh etmektir.

Özür Sahiplerinin Abdesti

- ◆ Abdestini tutamayacak şekilde devamlı bir özürlü bulunan kimseye **özür sahibi** denir. Devamlı akan kan, çık-

masına engel olunamayan idrar, bir hastalık sebebiyle herhangi bir organdan gelen ve abdesti bozan necis akıntı özür sayılan hâllerdir.

- ◆ Özür sahibi olan kimse, her vakit namazı için ayrı abdest alır. Bir abdestle iki vakit farz namazı kılamaz. Ancak bir vakit içerisinde o vaktin farz namazını kılabildiği gibi kaza ve nafilâ namazlar da kılabılır. Kur'an okuyabilir. Şâfiî mezhebine göre her namaz için ayrı abdest alınır. Özürünün abdesti vaktin çıkmasıyla bozulur.

b. Necasetten Taharet

- ◆ Necaset, hakiki ve **maddi pislik**, kirlilik demektir. Namaz kılacak kişinin bedeninde, elbisesinde ve namaz kılaacağı yerde necaset varsa temizlemesi gerekir.
- ◆ **Necaseti Galiza:** Pis olduklarına dair kesin delil bulunan necasetlerdir. İnsan ve hayvan kanı, idrar, dışkı; eti yenmeyen hayvanların idrar ve dışkıları, kümes hayvanlarının pisliği ve leş ve alkollü içkiler.
- ◆ **Necaseti Hafife:** Pis olduklarına dair kesin delil bulunmayan necasetlerdir. Hafif necaset bir organın dörtte birini kaplayacak kadar olursa namaza engel olur. Yollardan sıçrayan çamur içindeki görülmeyen pislikler, idrar serpintileri ve kuş pisliği.

c. Setr-i Avret

- ◆ Namaz kılacak kişinin vücudunda **örtülmesi gereken** yerleri örtmesi demektir. Namazda erkeklerin göbek deliği ile diz kapağı arasını örtecek şekilde kıyafet giymesi **farz**dır. Adabına bir uygun bir kıyafetle ve omuzları da örtecek şekilde kıyafet giyilmesi **sünnettir**.
- ◆ Kadınlarda yüz ve ellerden başka (Hanefî mezhebinde ayaklar da hariç) vücudun her tarafının örtülmesi farzdır.

d. İstikbal-i Kible

Kible, Mekke'de bulunan Kâbe'dir. Namazda **kibleye yönelmek** şarttır.

e. Vakit

- ◆ Farz namazlar için vakit şarttır. Vakti girmeden önce bir namazı kılmak geçersizdir. Meşru bir özür olmaksızın namazı vaktinden sonraya bırakmak da doğru değildir. Namazı, vakti girince geciktirmeden kılmak daha faziletlidir.
- ◆ Sabah, öğle, ikindi, akşam ve yatsı olmak üzere beş vakit namaz vardır Bunların dışında kendi vakitlerinde kılınan vitir, bayram, teravih namazları vardır.

f. Niyet

- ◆ Hangi namazı kılaacağını bilmek ve bu ibadeti Allah için yapmayı kalben dilemektir. **Niyetin kalp ile yapılması esas** olup dil ile de söylenmesi müstehaptır.
- ◆ Cemaatle namaz kılan kimsenin "uydum imama" demesi, aynı şekilde imamın namaza başlarken "Ben, bana uyanlara imamım" diyerek dil ile niyet etmesi müstehaptır.

1.3.2. Namazın İçindeki Farzlar (Rukünler)

a. İftitah Tekbiri

Niyetten hemen sonra "Allahu ekber" diyerek namaza başlamaktır.

b. Kıyam

Namaz kılariken **ayakta durmak** demektir. Ayakta durmaya gücü yetmeyen oturarak veya ima ile namaz kılabılır. Namaz esnasında rahatsızlanan kişi namazını oturarak tamamlayabilir.

c. Kıraat

- ◆ Kur'an-ı Kerim'den ayet okumak demektir. Namazda sadece ayakta kıyam halindeyken Kur'an okunur.
- ◆ Namazda **kıraatin farz olan miktarı**, en az üç ayet veya üç ayet miktarı uzun bir ayettir.
- ◆ Nafilâ, vitir ve iki rekâtlı farz namazların her rekâtında kıraat farzdır.
- ◆ Üç ve dört rekâtlı farz namazların ilk iki rekâtında kıraat farzdır.

d. Rükû

Kıyamdan sonra **elleri dizlere koyarak eğilmek** ve "sübhane rabbiye'l-azim" diyecek kadar hareketsiz olarak durmaktır. Sırt ve baş düz bir şekilde bir süre beklemek ve sonrasında rükûdan doğrulup secdeye varmadan bir süre kıyam vaziyetinde durmak tadili erkânın bir parçasıdır.

e. Secde

İtaat ve eğilmek anlamına gelir. Peygamberimiz secdenin nasıl yapılacağıyla ilgili olarak şöyle buyurmuştur: "Yedi uzuv üzerine secde etmekle emrolundum. Bunlar; alın, iki el, iki diz ve iki ayağın parmak uçlarıdır." (Buhârî)

f. Ka'de-i Ahire (Son Oturuş)

Namazın sonunda "Tahiyyat duasını" okuyacak kadar bir süre (teşehhüd miktarı) oturup beklemek namazın farzlarından.

1.3.3. Namazın Bazı Vacipleri

- ◆ Namaza "Allahu ekber" sözü ile başlamak.
- ◆ Fâtiha suresini –farz namazların üç ve dördüncü rekâtları hariç- her rekâtta okumak.
- ◆ Tadili erkâna riayet etmek.
- ◆ Fâtiha suresini zammı sure veya ayetlerden önce okumak.
- ◆ Oturuşlarda Tahiyyat duasını okumak.
- ◆ Farz namazların ilk iki rekâtında, vitir ve nafilâ namazların her rekâtında Fâtiha suresinden sonra bir sure veya en az Kevser suresi kadar ayet okumak.
- ◆ İki secdeyi peş peşe yapmak
- ◆ Namazın sonunda selam vermek.
- ◆ Namazda yanılınca sehiv secdesi yapmak.

1.3.4. Namazın Bazı Sünnetleri

- ◆ Beş vakit namaz ile Cuma namazı için ezan okumak ve kamet getirmek.
- ◆ Cemaatin namaza başlama tekbirinin imamın tekbirine yakın olması.
- ◆ Sabah ve öğle namazlarında Fatiha suresinden sonra uzun bir sure okumak. Akşam namazında ise kısa bir sure okumak.
- ◆ Rükûya varırken ve namazdaki diğer tekbirleri getirirken "Allahu ekber" demek.
- ◆ Kâdelerde (oturuşlarda) ellerin kibleye doğru dizlerin üzerine konulması.

- ◆ Rükû ve secde okunan duaları en az üçer kere tekrar etmek.

1.3.5. Namazda Mekruh Olan Bazı Davranışlar

- ◆ Uygun olmayan bir yerde namaz kılmak.
- ◆ Kıraatin sıralamasında hata yapmak.
- ◆ Namazın sünnetlerine dikkat etmemek.
- ◆ Namazın şekil şartlarına dikkat etmemek.
- ◆ Namazda huşûyu azaltan düşünce ve hareketlerde bulunmak.
- ◆ Başkasının yanına çıkamayacağı bir elbise ile namaz kılmak.

1.3.6. Namazı Bozan Bazı Durumlar

- ◆ Namazın farzlarında bir eksikliğin ortaya çıkması
- ◆ Namaz esnasında özürlerin ortadan kalkması
- ◆ İmama uyan kişinin bir rükünde imamı geçmesi
- ◆ Namaz esnasında uyumak veya bayılmak
- ◆ Namazda konuşmak, namazla ilgisi olmayan bir söz söylemek veya gülmek
- ◆ Namazda Kur'an-ı Kerim'i anlamı bozulacak şekilde yanlış okumak namazı bozar.
- ◆ İmama uyan kişinin rukunleri yaparken imamı geçmesi

1.3.7. Sehv Secdesi

- ◆ Namazın farzlarının geciktirilmesi, vaciplerin ise geciktirilmesi ve terk edilmesi sebebiyle gerekir.
- ◆ Sehv secdesi yapması gereken kişi, unutarak selam verse daha sonra sehv secdesi yapması gerektiğini hatırlasa, selam verdikten sonra namazı bozan şeylerden birini yapmadığı müddetçe sehv secdesi yapabilir. Eğer namazı sehv secdesi yapmadan bitirmişse namazı geçerli olur.
- ◆ Sehv secdesi yapması gereken kişi tek başına namaz kılıyorsa Tahiyat duasını okuduktan sonra sağ ve sol tarafına ya da sadece sağ tarafına selam verip hemen peşpeşe iki secde yapar ve Salli Bârik ve Rabbenâ dualarını okur. Sonrasında tekrar sağ tarafına ve peşinden sol tarafına selam vererek namazı bitirir.

1.3.8. Tilavet Secdesi

- ◆ Tilavet okumak, tilavet secdesi ise okuma secdesi anlamındadır. Tilavet secdesi, Kur'an-ı Kerim'de bulunan 14 secde ayetinden birisini okumak veya duymakla mükellef tarafından yapılması vacip olan secdeye denir. Tilavet secdesi yapacak kişinin abdestli, üstünün başının temiz ve avret yerlerinin örtülü olması şarttır.
- ◆ Tilavet secdesi yapacak kişi, ellerini kaldırmadan doğrudan doğruya 'Allahu ekber' diyerek bir kere secdeye gidip üç defa "Sübhan Rabbi'l-alâ" dedikten sonra yine 'Allahu ekber' diyerek secdeden kalır. Böylece tilavet secdesi tamamlanmış olur.

1.3.9. Seferilikte Namaz

- ◆ Seferilik bir kimsenin doğup büyüdüğü, yerleştiği veya işi gereği yaşamını sürdürdüğü bir yerden yaklaşık 90 km uzaklıktaki bir yere, on beş günden az kalmak üzere yapmış olduğu yolculuktur.
- ◆ Yolculuk durumundaki sıkıntı, zorluk, yorgunluk ve yıpranma durumu dinimizde dikkate alınmış ve bazı özel kolaylıklar getirilmiştir. **Seferî olan kimse dört rekâtlı farz namazları iki rekât kılar**, üç rekât olan akşam ve vitir namazı olduğu gibi kılınır. Seferî olana Cuma namazı farz değildir, Bayram namazı da vacip değildir.

1.3.10. Hasta Olanların Namazı

Ayakta durmaya gücü yetmeyen veya hastalığının artmasından korkan bir hasta, oturduğu yerde rükû ve secdeleri yaparak namazını kılar. Oturarak namaz kılmayan çok yaşlı ve âciz olan hasta yan yatıp yüzünü kıbleye çevirerek veya sağ tarafına dönerek ima ile namaz kılar. Sirtüstü yatıp rükû ve secdeler baş işareti ile yapılabilir.

1.3.11. Namazların Kazası

- ◆ Buluğa ermiş olan her Müslümanın namazları vaktinde kılması gerekir. Namazın vaktinde kılınmasına **eda**, vakti içinde eksik kılınan namazın yeniden kılınmasına **iade**, vakit çıktıktan sonra kılmaya ise **kaza** denir.
- ◆ Kaza için belli bir vakit yoktur. Namaz kılınmayan üç vakit dışında namazlar her zaman kaza edilebilir. Kazası kılınan namaz, yerine getirilmiş olur ancak namazı bile bile vaktinden sonraya bırakmak doğru değildir.

1.4. Namaz Çeşitleri

1.4.1. Farz Namazlar

a. Beş Vakit Namaz

- ◆ Sabah namazı: 2 rekat sünnet ve 2 rekat farz
- ◆ Öğlen namazı: 4 rekat ilk sünnet, 4 rekat farz ve 2 rekat son sünnet
- ◆ İkinci namazı: 4 rekat sünnet ve 4 rekat farz
- ◆ Akşam namazı: 3 rekat farz ve 2 rekat sünnet
- ◆ Yatsı namazı: 4 rekat ilk sünnet, 4 rekat farz, 2 rekat son sünnet ve 3 rekat vitir namazı (vaciptir).

b. Cuma Namazı

- ◆ Resulullah'ın (s a v Mekke'den Medine'ye hicreti esnasında, Medine yakınlarındaki Ranuna vadisinde Cuma namazı farz kılınmıştır.
- ◆ Hür, mukim ve sağlıklı olma gibi şartları taşıyan bütün Müslüman erkeklere farzdır.
- ◆ Cuma günü öğle namazı vaktinde camide Cuma namazı kılınır. Önce dört rekât sünnet kılınır, hutbe için beklenir. Hutbe dinlendikten sonra Cuma namazının iki rekât farzı cemaatle kılınır. Farzdan sonra da dört rekât son sünnet kılınır

c. Cenaze Namazı

- ◆ Vefat eden bir Müslümanın cenaze namazını kılmak ve cenazesıyla ilgili işlemleri yürütmek, o yöredeki Müslümanların üzerine farzı kifayedir.
- ◆ Cenaze namazının kılınabilmesi için ölünün bedeninin yıkanmış ve kefenlenmiş olarak, cemaatin önünde hazır bulunması gerekir.
- ◆ Cenaze namazının **rukunları dört tekbir ile kıyamdır**. Selam vermek ise vaciptir. Cenaze namazı ayakta kılınmalıdır. Cenaze namazının rükû ve secdesi yoktur. Cenaze namazında cemaat şart değildir. Bir tek kadın veya bir erkek de yeterlidir.

1.4.2. Vacip Namazlar

a. Bayram Namazı

- ◆ Ramazan ve Kurban bayramlarında kılınan iki rekat namazdır. Bayram hutbesi, Cuma hutbesi gibidir ancak namazdan sonra okunur ve hüküm bakımından sünnettir.
- ◆ Bayram namazı kılınırken her rekâtında üçer defa fazladan tekbir alınır, bunlara zaid tekbirler denir. Birinci

rekâta kıraattan önce, ikinci rekâta kıraattan sonra alınır.

b. Vitr Namazı

- ◆ Yatsı namazından sonra kılınan günün son namazıdır. Hanefi mezhebine göre vacip, Şafi mezhebine göre sünnettir. Gece teheccüdden sonra vitir namazını kılmak daha evlâdır.
- ◆ Akşamın farzı gibi kılınır. Üçüncü rekâta rükûdan önce tekbir alınır, Kunut duası okunur. Kunut tekbiri almak ve Kunut duası okumak vaciptir.

1.4.3. Nafile Namazlar

a. Teravîh Namazı

- ◆ Ramazan ayı boyunca yatsı namazından sonra kılınan nafile bir namazdır. Teravîh namazının vakti, **yatsı namazından sonra** başlar ve sabah namazı vakti girinceye kadar devam eder.
- ◆ Teravîh namazı, İslam ülkelerinin çoğunda cemaat ile, iki rekâtte bir selam verilerek toplamda yirmi rekât olarak kılınmaktadır. Hz. Ömer'in (r.a.) uygulamasına binaen bütün mezheplerde temel kabul edilen **yirmi rekât** kılma hükmünün yanında Mâlikî mezhebinde otuz altı rekât ve Şâfiî mezhebinde ise 8 rekât da kılınabileceği şeklinde görüşler de bulunmaktadır.

b. Teheccüd Namazı

- ◆ Yatsı namazının ardından bir müddet uyuduktan sonra kalkıp kılınan gece namazına verilen addır. En azı iki, en çoğu sekiz rekâttır.
- ◆ İki rekâta bir, selam verilerek kılınır. Gecenin son üçte birinde kılmak daha faziletlidir.

c. İstihare Namazı

- ◆ İstihare, bir işin yapılmasının hayırlı olup olmadığı hususunda kalbin yatışması için iki rekât namaz kılmak ve ardından dua etmektir.
- ◆ İstihare, hayırlı olanı Allah'tan istemek demektir.

1.5. İmamaet ve Cemaatle Namaz

- ◆ **Cemaat**, namaz kılarak imama uyan kişi veya kişilere denir. **İmam** önder, lider gibi manalara gelir İmam, namaz kılarak cemaatin kendisine uyduğu kişiye denir. Cemaat ile namaz kılmak, ümmet bilincini ve birlik şuurunu güçlendirir.
- ◆ Beş vakit namaz ile cenaze namazını cemaat ile kılmak müekked sünnettir. Teravîh namazı, hem tek başına hem de cemaatle kılınabilir. Vacip olan vitir namazı sadece Ramazan ayında cemaat ile kılınır. Namazların sadece farzları cemaat ile kılınır. Sünnet namazlar ise tek başına kılınır.

İmamlık

- ◆ Bir kimsenin cemaate namaz kıldırabilmesi, imam olması için Müslüman, ergen, akıllı, erkek olması, Fatiha suresi ile namaz kıldırarak kadar bazı sure ve duaları doğru bir şekilde ezbere okuyabilmesi, kendisinde özür durumu olmaması gerekli görülmüştür.
- ◆ Ayrıca yeterli ilmiyal bilgisine sahip olması ve takva ehli olması da gerekir. Cahil ve fasığın imamlığı mekruhtur. İmama uymaya **iktida** ve imama uyan kişiye **muktedi** adı verilir. Muktedinin namazının geçerli olabilmesi için
 - Namaza ve imama uymaya niyet etmesi.

- İmamdandan geride durması.
- Mezhebine göre imam ile muktedi aynı namazı kılmalıdır.
- İki saf arasında kadın safı olmamalı.
- Muktedi, imamın tekbirlerini duymalı ve arada herhangi bir engel bulunmamalı.
- İmam ile muktedi arasında makul mesafe olmalıdır.

Notlar:

- ◆ **Ta'dil-i erkan:** Namazda rükünleri düzgün bir şekilde yerli yerince yapmaktır.
- ◆ **Rükun:** İbadetin parçası olan farzlar. Bir âyet okumak, rüku ve secde, son rekatta oturmak, birer rükündür.
- ◆ **Mukim:** Seferi (yolcu) olmayan kişi.

Not: Yukarıdaki kavramlar sınavda çıkmayacaktır. Sadece nottaki konuları daha iyi kavramak için ekledim.

2. Zekât

2.1. Zekâtın Farziyeti ve Önemi

- ◆ Kelime anlamı; temizlik ve bereket olan zekât, dinen zengin sayılan Müslümanın sahip olduğu malın bir bölümünü Allah rızası için belirli kişilere karşılıksız olarak vermesi anlamına gelmektedir. Mekke döneminde İslam, fakirlik meselesine eğilmiş yoksulları doyurmayı ve gözetmeyi, yoksullara giyecek ve mesken teminini teşvik etmiştir. Zekâtın kurumsallaşması Medine döneminde Müslümanların bir vatan, devlet ve iktidara sahip olmalarıyla söz konusu olmuştur.
- ◆ Kur'an-ı Kerim'de yirmi sekizi namazla birlikte olmak üzere muhtelif isimler altında otuz yedi yerde zekât emri bulunmaktadır. İslam dininin beş temel esasından biri olan zekât, hicretin ikinci yılında Şevval ayı içinde emredilerek kurumsallaşmaya başlamıştır. Zekâtın farz olduğu kitap, sünnet ve icma ile sabittir.

2.2. Zekât ve Sadaka ile İlgili Kavramlar ve Hükümler

- ◆ **Nisap**, dinen zengin sayılmak için belirlenen miktara denir. Peygamberimiz bir kişinin dinen zengin sayılması için sahip olması gereken malları şu şekilde belirlemiştir.
 - ◆ **Temlik**, zekâtı, ona ehil olanlara vermek yani onların mülkiyetlerine geçirmektir.
 - ◆ **Hâvâic-i Asliyye (Temel İhtiyaçlar):** Bir kimsenin zengin olup olmadığına bakılırken hesap dışı tutulan asli ihtiyaç ve giderlerdir. Bir kimsenin kendisinin ve bakmakla yükümlü olduğu kimselerin yeme, içme, giyinme, barınma, sağlık, eğitim ve ulaşım gibi ihtiyaçları, şahsi kitapları, meslek sahiplerinin kendi aletleri ve yaşama için zorunlu olan diğer şeylerdir.
 - ◆ **Havl-i Havelan:** Malın üzerinden bir kamerî yılın geçmesidir. Bir kişi, nisap miktarı para veya ticari mala sahip olup zengin sayıldığında bir hicrî yıl (354 gün) sonra zekât vermek ona farz olur.
 - ◆ **Öşür:** Kelime anlamı "onda bir" demektir. Fıkhi bir terim olarak toprak ürünlerinden verilen zekât anlamında kullanılır.
 - ◆ **Sadaka-i Fitr (fitre):** Ramazanın sonuna yetişen zengin ve hür bir Müslümanın, fakirlere vermekle yükümlü olduğu sadakadır.
- ##### 2.3. Zekât ve Sadaka ile İlgili Hükümler
- ###### a. Zekât Verecek Mükellefte Aranılan Şartlar:
- ◆ Müslüman olmak

- ◆ **Âkil ve bâliğ olmak:** Günümüzün âlimleri, çocuk veya akıl hastalarının mallarının çalıştırılarak gelir getirmesi durumunda işleyen kişilerce, mallarının zekâtının verilmesi gerektiğini bildirmişlerdir.
- ◆ **Hür olmak:** Köle ve cariyelerin zekât vermeleri farz değildir.
- ◆ **Nisap miktarı mala sahip bulunmak:** Temel ihtiyaçları ve borçları dışında en az nisap miktarı nâmi (artıcı) mala sahip olmaktır. Zekât verecek kişinin nisap miktarı mala sahip olması gerekir.
 - Altın: 20 Miskalı (80,18 gr.) geçince 1/40
 - Para: 80,18 gr.
 - Altın değerine ulaştığında Gümüş: 200 Dirhem (595 gr.)
 - Koyun ve Keçi: 40 Adette 1, 120 adette 2,
 - Sığır, Manda: 30 Adet
 - Deve: 5 Adet
 - Toprak Ürünleri: 5 Vesk (Yaklaşık bir ton)

b. Zekâtı Verilecek Malda Aranılan Şartlar:

- ◆ **Malın üreyip artan cinsten olması:** Malda üreme ve artma iki türlü olur:
 - a. **Hakiki (gerçek) nema (artma/üreme):** Hayvanlar yavrulama ile; toprak ürünleri büyüme ve artma ile; ticaret malları ise günlük hayattaki emtia fiyatlarının artması suretiyle çoğalırlar.
 - b. **Takdirî (hükmi) nema:** Altın, gümüş ve para gibi geçerli ve kıymetli varlıklardaki artmadır. Döviz de bunlara dâhildir. Bunlar iktisadi açıdan potansiyel olarak nema özelliği taşırlar. Taşınır veya taşınmaz malların kira gelirleri de üreyen mal kabul edilir. Ticari taksinin gelirinden, ev veya iş yerinin kirasından zekât verilir.
- ◆ **Malın mülkiyette olması:** Zekât verecek kimsenin zekâtını vereceği mala tam olarak sahip olması ve onu istediği gibi kullanabilmesi gerekir.

c. Zekâtın Geçerli Olması İçin Aranılan Şartlar:

- ◆ **Niyet şartı:** Zekât bir ibadet olduğu için niyet şarttır. Bir fakire borç veren kişi daha sonra bunu zekâtına saysa câiz olmaz.
- ◆ **Malın kalitesi ile ilgili şartlar:** Zekât olarak verilen malın, kullanılmayacak derecede eski ve düşük kalitede olmaması gerekir. Zekât ile mükellef olan, zekât verdiği kimsenin zekât almaya ehil olup olmadığını araştırmalıdır.
- ◆ **Temlik ve Taharri şartı:** Temlik, zekât olarak verilecek mal veya paranın mülkiyetini zekâtı alan kimseye nakletmek demektir. Taharri şartı ise zekâtın doğru yere verilmesi için araştırmaktır.

d. Zekât Kimlere Verilir?

- ◆ **“Sadakalar (zekâtlar), Allah’tan bir farz olarak ancak; fakirlere, miskinlere, zekât toplayan memurlara, müellefe-i kulûb’a (gönülleri İslam’a ısındırılacak olanlara), kölelere, borçlulara, Allah yolundakilere, (yolda kalmış) yolculara mahsustur. Allah en iyi bilendir ve hikmet sahibidir.”** Tevbe suresi, 60. ayet.
- ◆ **Zekât kimlere verilmez:**
 - a. Bakmakla yükümlü olunan kişilere,
 - b. Zenginlere,
 - c. Tembellik edip çalışmayanlara,
 - d. Müslüman olmayanlara,
 - e. Cami, okul, çeşme, yol, köprü gibi yerlere zekât verilmaz.

e. Zekâtı Tâbi Mallar

- ◆ **Altın, Gümüş ve Nakit Para:** Altının nisabı, yirmi miskaldir (80,18 gr.). Gümüşün nisabı ise iki yüz dirhemdir (595 gr.). Para ve dövizler 80,18 gram altın değerine ulaştığında zekâtı tâbidir.
- ◆ **Ticaret Malları ve Hisse Senetleri:** Ticaret yoluyla kâr etmek için bulundurulmuş her çeşit mal, zekâtı tâbi olur. Bunları sayı ile sınırlamak mümkün değildir.
- ◆ **c. Hayvanlar:** Üretmek, süt veya yün almak amacıyla beslenen ve yılın yarısından fazlasını kırlarda ve otlaklarda geçiren hayvana sâime denir. Bu türdeki koyun, keçi, sığır, manda ve develer sayıca nisap miktarına ulaştığı takdirde üzerinden bir yıl geçince zekâtlarını vermek gerekir.
- ◆ **Maden ve Defineler (Rikaz):** Rikaz terimi, maden, define ve hazine gibi kendiliğinden yer altında bulunan veya insanlar tarafından yer altına gömülüp gizlenen her türlü kıymetli maden ve eşyayı ifade eder. Zekâtı tâbi olan maden ve definelerde bir sene geçme şartı aranmaz. Elde edilir edilmez zekâtları verilir. Kamu arazisinden çıkarılan altın, gümüş, bakır, kalay, nikel ve demir gibi ateşte eritilebilen rikazdan beşte bir oranında zekât alınır.
- ◆ **Toprak Ürünleri (Öşür):** Öşür, toprak ürünlerinden alınan zekâttır. Kur’an-ı Kerim’de “Meyve verdiği vakit meyvesinden yiyin, hasat günü ürünün hakkını (zekâtını) verin.” buyurulmuştur. Toprak ürünlerinde bir yıl geçme şartı yoktur. Yılda çift ürün alındığında her hasat zamanında ürünün zekâtının verilmesi gerekir. Bir öşür arazisi, emeksiz yağmur veya nehir suyu ile sulanıyorsa ürünün onda biri zekât olarak verilir. Eğer arazi, su motoru veya satın alınan su gibi vasıtalar ile sulanıyorsa ürünün yirmide biri zekât olarak verilir.

f. Fıtır Sadakası ve Nafile Sadaka Çeşitleri

- ◆ **Fıtır sadakasını,** bayram namazı öncesinde veya Ramazan ayı içinde vermek gerekir. Bayram namazından sonra verilen fıtır sadakası eda değil, kaza hükümündedir.
- ◆ **Fıtır sadakası, zekât gibi malın değil canın zekâtıdır.** Bu yüzden fıtır sadakasında akıl ve bülûğ şart değildir. Kendi geçimini temin edebilen kimse, kendisi ile birlikte bâliğ olmayan çocuklarının ve hizmetinde bulunanların fıtır sadakasını vermelidir. Mal sahibi olmayan kadının fitresini kocası verir. Bir kimse anasına, babasına, dedesine, ninesine, çocuklarına, torunlarına, eşine ve bakmakla yükümlü olduğu kişilere fitresini veremez. Fıtır sadakası, bir fakire verilebileceği gibi birkaç fakire de pay edilebilir.
- ◆ **Sadaka:** Allah rızası için fakirlere, muhtaç kimselere, karşılıksız olarak verilen şey, yapılan yardım ve harcama, her türlü iyilik demektir. Bu yüzden herkesin sahip olduğu maddi manevi bir şeyi ihtiyaç sahipleriyle paylaşmasını ifade eder.
- ◆ **Sadakai Cariye:** Nafile sadakanın en güzel şeklidir. Sürekli sevap getiren sadaka anlamına gelir. Allah Resulü (s.a.v.) sürekli ecir kaynağı olan amelleri bir hadisi şerifte şöyle bildirmiştir: “İnsan öldüğü zaman ameli kesilir. Ancak üç şey bundan müstesnadır. Sadaka-ı cariye, kendisinden yararlanan ilim veya kendisine hayır dua eden salih evlad.” İbadethane, hastane, çeşme, köprü, aşevi, eğitim ve hayır kurumları yaparak ve Allah rızası için buralara bağışta bulunarak bu güzel amel, yerine getirilir.

- ◆ **Vakıf:** Vakfetmek, bir malın gelirini sürekli olarak ihtiyaç sahiplerine tahsis etmektir. İslam dünyasında dinî ve ictimâî çeşitli alanlarda kurulmuş olan vakıflar, büyük hizmetler ifâ etmektedir. Vakıf, en eski dini müesseselerden biridir.
- ◆ **Karzı hasen:** Güzel ödünç anlamına gelir. Karzı hasen, herhangi bir karşılık beklemeden maddi sıkıntı içinde bulunan bir kimseye borç vermektir. İhtiyacı olup sıkıntıda olanı kurtarmak amacıyla ve geri ödenmesi noktasında sıkıştırmaksızın bir Müslümana borç vermek, sadakadan daha faziletlidir. Zor durumda kalıp Müslümanların kredi ve faiz batağına saplanmaması için karzı hasen uygulaması yaygınlaştırılmalıdır.
- ◆ **İnfak:** Kişinin ailesine, akraba ve hısımlarına, diğer insanlara, yoksul ve ihtiyaç sahiplerine maddi yardım yaparak onların ihtiyaçlarını ve geçimlerini sağlamasıdır..
- ◆ **İsâr:** Mümin kardeşini kendine tercih etmek ve kendi ihtiyacı olduğu hâlde vermektir. İnfâkın en yüksek derecesi olan İsâr, cömertliğin zirvesidir. Çünkü cömertlik, malın fazlasından kendine lâzım olmayanı vermektir. İsâr ise kendisinin ihtiyacı olduğu hâlde verebilmektir. Cenâb-ı Hak, Mekkeli muhacirlerle evlerini paylaşan Ensâr-ı Kirâmı şöyle methetmektedir.

3. Ramazan Ayı ve Oruç

3.1. Oruçla İlgili Kavramlar

- **Sahur:** İmsak vaktinden önce oruca hazırlık amacıyla kalkılan vakte sahur, bu vakitte yenilen yemeğe sahur yemeği denir.
- **İftar:** Akşamleyin güneşin batmasıyla orucun açılmasıdır.
- **Mukabele:** Kur'an-ı Kerim'i bir kişinin okuyup diğer insanların mushaftan takip etmesi şeklinde birlikte hâtim yapılmasıdır.
- **Kadir Gecesi:** Kur'an-ı Kerim'in indirildiği mübarek gecenin adı, Kadir gecesidir. Yaygın bir görüş olarak Kadir gecesinin Ramazan ayının 27. gecesine tekâbül ettiği düşünülmektedir.
- **İtikâf:** Ramazan ayının son on gününde ibadet niyetiyle bir insanın, belli kurallara uyarak ve bir mescidde itikâfa girmesi sünnettir. İtikâf sırasında kişi zamanını namaz kılarak, Kur'an okuyarak, zikrederek, dua ederek yada dinî eserler okuyarak geçirmelidir.
- **Fidye:** Sözlükte kurtuluş bedeli demektir. Dinî istilahta herhangi bir mazeret sebebiyle Ramazan orucunu tutmayan kimsenin yaşlılık ve hastalığından dolayı hiçbir zaman kaza edebilme ümidi yoksa tutamadığı oruçların yerine geçmek üzere bedel olarak fakirlere para, yemek vs. vermesidir.
- **Kaza:** Yerine getirme, ödeme demektir. Zamanında yerine getirilememiş olan dinî görevlerin sonradan yerine getirilmesi için kullanılan bir kavramdır.
- **Kefaret:** Yerine getirilmeyen bir ibadeti, işlenen bir günahı veya yapılan bir hatayı telafi etmek amacıyla yapılması gereken mali veya bedenî ibadettir.

3.2. Orucu Bozan Durumlar

- **Orucu bozan hem kara hem kefarete gerektiren durumlar:** Oruç tutmakla yükümlü kimse, vaktinde niyetlenerek tutmakta olduğu bir **Ramazan orucunu özürsüz olarak kasten bozarsa** kefarete ve bozulan her gün için de kaza orucu gerekir. Kefarete sadece Ramazan ayında bozulan orucun cezasıdır. Orucu özürsüz olarak

bozmanın cezası olan kefarete, bir köle azat etmektir. Ancak günümüzde köle ve cariye bulunmadığından, kefarete olarak iki ay peş peşe oruç tutulmalı ve bozulan orucun kazası yapılmalıdır. Bu mümkün olmadığı takdirde, fakiri sabahlı akşamlı bir gün veya bir fakiri 60 gün doyurmak gerekir.

- **Orucu bozan ve yalnızca kaza gerektiren durumlar:**
 - a. Ramazan'da orucu özür sebebiyle ya da Ramazan dışında bir orucu kasten veya özür sebebiyle bozmak.
 - b. Sigara dumanını içine bilerek çekmek.
 - c. Abdest alırken ağza ve burna verilen suyun hata ile yutulması.
 - d. Oruçluya gıda verici enjeksiyon, serum takılması ve kan verilmesi.
 - e. Yolculuğa çıktıktan sonra orucunu bozmak.
 - f. Başkasının zorlaması ile orucu bozmak.
 - g. Kendi isteği ile zorlayarak ağız dolusu kusmak.
 - h. İmsak vakti geçtiği hâlde geçmediğini zannederek yiyip içmeye devam etmek.
 - i. İftar vakti gelmediği hâlde geldiğini zannederek orucunu açmak.
 - j. Orucu bozmayan durumlarda orucun bozulduğunu zannederek yiyip içmek, orucun kazasını gerektirir.

3.3. Orucu Bozmayan Bazı Durumlar

- a. Oruçlu olduğun unutarak bir şeyler yemek ve içmek
- b. Abdestten sonra ağızda kalan ıslaklık.
- c. Boğaza toz ve duman girmesi, kulağa su kaçması.
- d. Dişleri arasında sahur yemeğinden kalan ve nohut tanesinden küçük kırıntıyı yutmak.
- e. Kendi isteği olmayarak kusmak, ağızdan dışarı çıkmayan kusuntuyu geri yutmak.
- f. Misvak kullanmak, macunsuz diş fırçalamak. (Diş macununun tat vermesi veya suyun boğaza kaçması ihtimalinden dolayı imsaktan önce diş fırçalamaya özen gösterilmelidir.)
- g. Gül, çiçek, esans, misk gibi güzel kokuları koklamak, sürünmek.
- h. Göze sürme çekmek.
- i. Mideye etkisi ulaşmayan bir ilacı vücuda sürmek veya damlatmak.
- j. Kan aldırarak, hacamat yaptırmak.
- k. Gündüz uyurken ihtilam olmak.
- l. Banyo yapmak. Geceleyin ihtilam veya cünüp olan kimsenin imsaktan sonra gusül alması orucu bozmaz.

3.3. Oruç Tutmamayı Mübah Kılan Haller

- a. Yolculuk
- b. Hastalık
- c. Yaşlılık
- d. Kadının emzikli veya hamile olması
- e. Düşmanla savaş hali
- f. Zorlanma veya tehdit altında kalma
- g. Şiddetli açlık veya susuzluk

3.4. Oruç Çeşitleri

- a. **Farz oruçlar:** Ramazan orucu ve Ramazan orucunun kazası/kefareti

- b. Vacip oruçlar:** Adak orucu, yemin kefareti orucu ve nafil orucunun kazası
- c. Nafil oruçlar:** Muharrem orucu, Zilhicce orucu, Şevval'de 6 gün, her ay üç gün, Pazartesi ve Perşembe orucu, nafil oruçlar.
- d. Mekruh oruçlar:**
- Tahrimen mekruh: Ramazan Bayramının birinci günü ve Kurban Bayramının 4 günü
 - Tenzihen mekruh: Bütün sene tutulan oruç, visal ve şek günü orucu, sadece Aşure ve sadece Cuma günü tutulan oruç

4. Hac

4.1. Haccın Farzıyeti

- Hac temel ibadetlerimizden birisidir. Gerekli şartları taşıyan Müslümanların ömründe bir defa yerine getirmesi farzdır.
- Peygamberimizin bir defa hac ibadetini yerine getirmiştir. Peygamberimizin vefatından önce yaptığı için bu hacca **veda haccı** denilmiştir.
- Bedel Haccı: Ölüm, yaşlılık, devamlı hastalık gibi sebeplerden dolayı bizzat hacca gidemeyecek kimseler kendi yerlerine vekâleten birilerini gönderebilirler. Buna bedel yolu ile hac denir. Gönderen kimsenin üzerine farz olan hac borçları, bu yöntemle eda edilebilir.
- Hac kimlere farzdır:
 1. Müslüman olmak.
 2. Akıllı olmak.
 3. Ergenlik çağına gelmiş bulunmak.
 4. Hür olmak.
 5. Haccın farz olduğunu bilmek.
 6. Hac masraflarını karşılayacak maddi birikimi olmak.
 7. Haccı yapabilecek zamana yetişmiş olmak.
 8. Sağlıklı olmak.
 9. Yol güvenliğinin bulunması.

4.2. Mikat Yerleri

- Mikat Yerleri: Hac ve umre yapmaya niyet edenlerin ihrama girdikleri yerlere mikat denir. Hac veya umre yapmak için Mekke'ye doğru yola çıkanların Mekke çevresinde ihrama girmeleri için belirlenmiş yerler vardır. Müslümanlar bu yerleri ihramsız olarak geçemezler.
- Harem Bölgesi: Kâbe merkez olmak üzere Mekke şehri içine alacak şekilde çevreleyen kutsal bölgeye denir. Bu bölgenin kendine has statüsü vardır. Otu koparılmaz, ağacı kesilmez, hayvanları avlanmaz. Gayrimüslimler bu alana giremezler.

4.3. Hacla ilgili kavramlar

- Haccın şartlarından biri **ihram**dır. Hac ve umre yapanların bazı davranışları kendilerine yasak etmeleri ve bu amaçla giydikleri kıyafete ihram denir. Erkekler iki parça havlu veya benzer bir kumaştan yapılan dikişsiz sade bir kıyafete bürünür.
- İhram yasakları:
 - a. Elbise giymek: İhramlı erkeğin dikişli elbise giymesi, başını ve yüzünü örtmesi, ayakkabı giymesi,
 - b. Kokulu maddeleri kullanmak,
 - c. Yağlanmak: (krem sürmek),
 - d. Tıraş olmak veya saçını kesmek,
 - e. Tırnaklarını kesmek,

- f. Cinsel Davranışlar,
- g. Herhangi bir hayvanı avlamak, öldürmek veya zarar vermek,
- h. Herhangi bir bitkiyi koparmak veya zarar vermek.

- **Mescid-i Haram:** Kâbe'nin çevresine geniş bir alan üzerine kurulmuş mescide, Mescid-i Haram denir. Kâbe, yeryüzünde Allah'a adanan ilk mabeddır.
- **Hacerülesved:** Kâbe'nin doğu köşesinde tavafın başlangıç noktasını belirlemek amacıyla yerden 1,5 m. kadar yükseklikte bulunan özel bir muhafaza içinde yaklaşık 30 cm çapında ve yumurta biçimindeki siyaha yakın koyu kırmızı renkte kutsal bir taşdır.
- **Tavaf:** Hacerülesved hizasından başlayarak Kâbe'nin etrafında yedi kez dönerek yapılan bir ibadettir. Her bir dönüşe şavt denir. Yedi şavt bir tavaf eder. Bu şavtların dördü farz, üçü vaciptir. Tavaf, hac ve umrenin farzlarından biridir.
- **Ziyaret Tavafı (İfâda Tavafı):** Haccın farz olan tavafıdır.
- **Tavaf namazı:** Tavafın yedi şavtı bittiğinde iki rekât tavaf namazı kılmak vaciptir.
- **Sa'y:** Hz. Hacer, oğlu İsmail için Safa ile Merve arasında su aramıştı. Safa ile Merve arası yaklaşık 350 metredir. Sa'y; Safa ve Merve arasında gidip gelmek şeklinde yapılan bir ibadettir. Safa'dan Merve'ye dört gidiş üç geliş olarak toplam, yedi seferdir.
- **Hervele:** Safa ile Merve arasında Safa tepesine yakın bir yerde iki yeşil sütunun (ışıkların) bulunduğu bir yer vardır. Erkekler bu direklerin arasında, koşar adımlarla yürürler. Buna hervele denir. Hervele yapmak sünnettir.
- **Arafat Vakfesi:** Haccın farzlarından biridir. Peygamberimiz "Hac Arafat'tır." buyurmuştur. Arefe günü, zeval vaktinden bayram günü imsak vaktine kadar kısa bir süre Arafat'ta bulunmak farzdır. Öğle namazı vaktinden başlayıp güneş batıncaya kadar olan vakitte Arafat'ta vakfe için bulunmak ise vaciptir.
- Arefe günü telbiye getirilerek Arafat'a gidilir ve orada öğle ile ikinci namazları birleştirilerek öğle namazı vaktinde kılınır. Buna *cem'i takdim* denir.
- **Müzdelife'de vakfe** yapmak haccın vaciplerinden olup bayram gecesi, gece yarısından itibaren güneşin doğuşuna kadarki süre içerisinde yapılır. Bu süre içinde kısa bir an burada bulunan kimse vakfe görevini yerine getirmiş sayılır. Müzdelife'de yatsı vaktinde, akşam ve yatsı namazı birleştirilerek *cem'i te'hir* ile kılınır.
- **Mina:** Müzdelife ile Mekke arasında Harem sınırları içinde bir bölgenin adıdır. Kurban Bayramı günleri olan Zilhicce 10, 11, 12 ve 13. günlerinde Mina'da; şeytan taşlama, kurban kesme ve tıraş olmak üzere yapılması gereken üç görev vardır. Mina'da Hz. İbrahim, oğlu Hz. İsmail'i kurban etmek istemişti.
- **Şeytan Taşlamak (Remyi Cimar):** Haccın vaciplerinden olup Mina'da bulunan cemre denilen duvarlara taş atmak suretiyle yapılan bir ibadettir.
- **Hac Kurbanı:** Temettu ve kıran haccı yapanların, bayram günü hac kurbanı (hedy) kesmeleri vaciptir. Kurbanlar, Mina'da kesilir. (Kıran haccı=hac+umre beraber yapılır. Temettu haccı=Umreden sonra haccı yapmak)
- **Tıraş olup ihramdan çıkmak:** Bayramın birinci günü Mina'da yapılması gereken görevlerden birisi de tıraş olup ihramdan çıkmaktır.
- Haccın vaciplerinden herhangi biri terk edilirse hac geçersiz olmaz. Ancak bunlardan birini kasten terk

eden kimse günahkâr olur ve ceza kurbanı (koyun veya keçi) kesmesi gerekir.

Hanefi mezhebine göre haccın farzları:

- 1- İhrama girmek (şart).
- 2- Arafat'ta vakfe yapmak (rükun).
- 3- Tavafı yapmak (rükun).

4.4. Haccın yapılışı

- a. İhrama girilir (farz).
- b. İhram namazı kılınır (sünnet).
- c. Niyet edilir (farz).
- d. Telbiye getirilir (farz).
- e. Arefe günü öğleden akşam namazına kadar vakfe yapılır (farz).
- f. Akşam Müzdelife'ye gidilir ve orada vakfe yapılır (vacip).
- g. Bayramın 1. günü Akabe cemresi (büyük şeytan) taşlanır (vacip).
- h. Mina'da kurban keser veya kestirilir (vacip).
- i. Tıraş olup ihramdan çıkılır (vacip).
- j. Ziyaret tavafı yapılır (farz).
- k. İki rekât tavaf namazı kılınır (vacip).
- l. Haccın sa'yı yapılır (vacip).
- m. Bayramın ikinci, üçüncü ve dördüncü günleri sırasıyla küçük, orta ve büyük cemreye yedişer taş atılır (vacip).
- n. Mekke'den ayrılmadan önce veda tavafı yapılır (vacip).

4.5. Umrenin yapılışı

- a. İhrama giyilir (farz).
- b. İhram namazı kılınır (sünnet).
- c. Niyet edilir (farz).
- d. Telbiye getirilir (farz).
- e. Umrenin tavafı yapılır (umrenin farzı).
- f. 2 rekât tavaf namazı kılınır (vacip).
- g. Safa ile Merve arasında sa'y yapılır (vacip).
- h. Tıraş olup umreden çıkılır (vacip).

5. Kurban

5.2. Kurbanla İlgili Hükümler

5.2.1. Kurban çeşitleri

- **Udhiye Kurbanı:** Kurban Bayramı günlerinde kesilen kurbanı denir. Şartlarını taşıyan kişi için bu kurbanı kesmek vaciptir. Kesen kişi ve yakınları bu kurbanın etini yiyebilir.
- **Adak Kurbanı:** Bir kimsenin bir işinin olması durumunda kurban kesmeyi adaması şeklinde olur. Bu kurban vaciptir. Adakta bulunan kimse ve bakmakla yükümlü olduğu kimseler adak kurbanının etinden yiyemezler.
- **Hedy Kurbanı:** Temettu ve Kıran haccı yapanların kesmeleri vacip olan kurbandır. Temettu ve kırân hedyleri ile nâfile olarak kesilen hedy kurbanı etinden kesen dahil zengin ve fakir herkes yiyebilir.
- **Ceza Kurbanı:** Hac esnasında kurban kesmeyi gerektiren bir davranışta bulunanların kesmesi gereken kurban olup vaciptir. Etini kendisi ve yakınları yiyemez.
- **Akika Kurbanı:** Çocuğu olan kimsenin Allah'a şükür amacıyla kurban kesmesidir. Bu kurban sünnet olup kesen kişinin kendisi ve ailesi bu kurbanın etini yiyebilir.

- **Nafile Kurban:** Herhangi bir vakitte Allah'ın (c.c.) rızası için kesilen kurbandır. Bu müstehap olup kurbanın etini kesen kişi ve yakınları yiyebilir.

5.2.2. Kurban kesmekle yükümlü olmanın şartları

- Müslüman olmak.
- Akıllı ve bülüğ çağına ermiş olmak.
- Zengin olmak: Kurban kesebilecek mali güce sahip olmaktır.
- Mukim olmak (seferî olmamak).

5.2.3. Hangi hayvanlar kurban olarak kesilebilir?

- Kurban olarak kesilebilecek hayvanlar Kur'an-ı Kerim'de "behime" kavramıyla ifade edilir. "... Allah'ın kendilerine rızık olarak verdiği behimetü'l en'âm (denilen hayvanları) belirli günlerde kurban ederken Allah'ın adını ansınlar. Bu hayvanların etinden hem kendiniz yiyiniz, hem de sıkıntı içinde bulunan yoksullara yediriniz." (Hac Sûresi, 28)
- Kur'an-ı Kerim'de bu hayvanların; koyun ve keçi, deve ve siğir olduğu ifade edilmiştir.
- Kurbanın ibadet niyetiyle kesilmesi şarttır. Kur'an-ı Kerim'de kurbanlık hayvanların et ve kanlarının değil bu kesimi yapan Müslümanın niyet, takva ve bağlılığının Allah'a (c.c.) ulaşacağı bildirilmiştir.

Kurban olarak kesilebilecek hayvanlar, yaşları ve kaç kişinin kesebileceği		
Kurbanlığın cinsi	Yaşı (en az)	Kişi sayısı
Koyun - Keçi	1	1
Siğir - Manda	2	1-7
Deve	5	1-7

- Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Dört kusur kurbanlıklarda câiz değildir. Açıkça belli olan körlük, açıkça belli olan hastalık, belli olan topallık, iliği kurumuş derecede zayıflık." (Ebû Dâvûd, Edâhî, 6.)
- Kurban, Allah'a (c.c.) takdim edilen bir hediyedir. Bu derece kusurlu olan bir hayvan Yüce Allah'a kurban olarak takdim edilemez.

5.2.4. Kurban kesmenin vakti ve şekli

- Kurban, Kurban Bayramı'nın birinci, ikinci ve üçüncü günlerinde kesilebilir. Konuyla ilgili olarak, sahâbeden Abdullah b. Ömer (r.a.) Peygamberimizin (s.a.v.) şöyle buyurduğunu belirtmiştir: "Kurban kesme üç gündür. Bu günlerin en faziletlisi ilk gündür." (İmam Mâlik, el-Muvatta', Dahâyâ, 12.) Şâfii mezhebine göre dördüncü gün de kurban kesilebilir.
- Arefe ve Kurban Bayramı günlerine *teşrik günleri* denilir. Bu günlerde farz namazlardan sonra teşrik tekbiri getirilir. Teşrik tekbirleri, Zilhiccenin dokuzuncu günü olan arefe gününde, sabah namazında başlayarak bayramın dördüncü gününün ikinci namazına kadar yirmi üç vakit, farz namazlarını bitirince bir defa söylenir.
- Kurban, şehirlerde veya bayram namazı kılınan diğer yerleşim merkezlerinde, bayram namazından sonra kesilir. Bayram namazı kılınmayan yerlerde ise sabah namazı vaktinden itibaren kesilebilir. Hayvanın kesiminden önce mutlaka besmele çekilmesi yani "Bismillahi Allahu Ekber" diyerek kesilmesi gerekir. Besmele-nin kasten terkedilmesi, yapılan kesim işlemi ibadet olmaktan çıkaracağı gibi, hayvanın etini de murdar (ha-

ram, yenilemez) kılar. Konuyla ilgili olarak ayet-i kerimede şöyle buyrulmaktadır: “Allah adı anılmadan kesilen hayvanlardan yemeyin...” (En’am Sûresi, 121)

- Kurban olarak kesilecek hayvan sol yanı üzerine boğazi kibleye gelecek şekilde yatırılır, gözü bir bez ile örtülür, teşrik tekbirleri okunduktan sonra “Bismillahi Allahu Ekber” denilerek kesilir.
- Kurban mali bir ibadettir. Mali ibadetler bizzat mükellef tarafından yapılabileceği gibi bir başkasına vekâlet vermek suretiyle de yapılabilir. Dolayısıyla kişinin, kurbanlık hayvanı bizzat kendisinin alması ve kesmesi zorunlu değildir. Peygamberimiz bazen kendi kurbanını bizzat kendisi kesmiş bazen de Hz. Ali’ye vekâlet verecek kestirmiştir.
- Kurban eti genellikle üç parçaya ayrılır. Bir bölümü sadaka olarak fakirlere ve ihtiyaç sahiplerine verilir. Bir bölümü hediye olarak akraba, komşu ve misafirlere ikram edilir. Bir kısmı da nafaka olarak ev halkına bırakılır. Bununla birlikte kurbanın tamamı fakirlere verilebileceği gibi eş, dost ve akrabası fazla olan kişiler kurban etini pişirip tamamını onlara ikram edebilirler.

6. Cihat

- Cihat kelimesi sözlükte; çaba sarfetmek, gayret göstermek, zahmet çekmek anlamlarına gelir. Terim olarak ise ilahi mesajı insanlara duyurmak; cahilliğe, nefse ve şeytana karşı mücadele etmek ve Allah’ın (c.c.) dinini yüceltip yaymak için elden gelen çabayı göstermektir.
- Cihat, genel seferberlik ilan edilmediği sürece *farz-ı kifâyedir*. Ülkenin işgal altında olması sebebiyle seferberlik kararı alınması durumunda cihat *farz-ı ayın* olur ve herkes gücü ölçüsünde elinden geleni yapmakla sorumludur.

6.1. Cihatla ilgili temel kavram ve hükümler

- **Gaza**, din için yapılan savaş anlamında kullanılmıştır.
- **Fetih**, ülke ve şehirleri ilayi kelimetullah amacıyla İslamiyete açma anlamında kullanılmıştır.

6.2. Savaşı Meşru Kılan Sebepler

- Savunma amaçlı savaş: Ülkenin saldırıya uğrayıp zararât-ı diniyyeden olan din, can, mal, nesil ve aklın korunması amacıyla savaş yapılması fakihlerin ittifakı ile meşrudur.
- Uluslararası güvenlik amaçlı savaş: Bazı ülke ve grupların bir bölge veya tüm dünyayı tehdit eden faaliyetleri karşısında savaş meşru olur. İnsanların mal ve can güvenliğini tehdit eden nükleer, kimyasal, terörist faaliyetlere üs olma gibi fitne ve zulme engel olup uluslararası güvenliğin sağlanması amacıyla savaş yapılması da meşrudur.
- Devlete karşı silahlı ayaklanma ve isyan suçu fıkhîta bağı olarak isimlendirilmektedir. Bağy suçunu işleyenlere karşı savaş yöntemi dâhil olmak üzere gerekli tüm tedbirleri almak devletin hakkıdır.
- İslam’ın tebliğ edilmesine engel olanlarla savaş: İnanç ve fikir hürriyeti kapsamında Müslümanların dinlerini yaşamalarına ve tebliğ etmelerine engel olanlara karşı Müslüman devletler muhtelif yöntemlerle mücadele edebilirler.

6.3. Savaşta uyulması gereken kurallar

Savaşta yapılması yasak olan davranışlar şunlardır:

- İşkence yapmak
- Savaşa Katılmayanlara Saldırmak: Savaşa katılmayan kadınların, çocukların, yaşlıların, din adamlarının, çiftçilerin, elçilerin ve hastaların öldürülmesi câiz değildir.
- Tabiat varlıklarına ve hayvanlara zarar vermek

5. ÜNİTE: MUAMELAT VE UKUBAT

1. Sosyal Hayat

1.1. Aile Hayatı ve Hükümleri

1.1.1. Evliliğin Sorumlulukları

- Mehir; kocanın eşine verdiği veya taahhüt ettiği para yahut maldır. Mehir, nikâh akdi sırasında konuşulmasa bile kadın evlilikle mehire hak kazanır. İslam hukuku mal ayrılığını esas kabul etmiştir. Bu yüzden ailede herkesin malı şahsidir. Mehir, kadının malıdır ve eş razi olmadıkça kocasının onda bir tasarrufu söz konusu değildir. Rızası olmadan kimse onu alamaz.
- İslam, ilke olarak evliliğin mutluluk ve kalıcılık esası üzerine kurulmasını istemiştir. Bunu sağlamak için bazı tedbirler ve gelenekler ortaya çıkmıştır;
 - a. Evlenecek olanların uygun bir ortamda birbirlerini görmeleri,
 - b. Evlenecek kişilerin birbirine denk olması,
 - c. İlke olarak birbirlerini beğenmiş olanların mutlu ve kalıcı bir evlilik yapıp yapamayacaklarını anlamak için bir evlilik vaadi sayılan kısa bir nişanlılık sürecini değerlendirmeleri, şayet olumlu kanaat oluşursa nikâhlanıp evlenmeleridir.
- Nafaka, İslam hukukuna göre dinen evin reisi kabul edilen erkeğin ailenin tüm fertlerinin geçim masraflarını üstlenmesidir. Burada nafakadan kasıt **evlilik nafaka-sıdır**.
- Evleninceye kadar kız çocuğun, yetişkin oluncaya kadar erkek çocuğun nafakasını da baba karşılar. Ailede, bütün masraflar kocaya aittir. Kocanın zengin veya fakir olması hükmü değiştirmez. Nafakanın kapsamına yiyecek, içecek, tedâvi, ilaç ve bazı durumlarda hizmetçi masrafları girer. Mesken temini ve tefrişi de kocaya aittir.
- Boşanma durumunda iddet süresince koca tarafından kadına ödenmesi gereken nafakaya **boşanma nafaka-sı** denir. Koca, iddet sonrasında kadına nafaka ödemek zorunda değildir. (İddet nafakası: Ric’î talakta 300 güne kadar, kesin boşanmada ise ancak hamile olan doğurana kadar nafaka alır, aksi halde nafaka yoktur.)

1.1.2. Nikâh

- Evlenmenin gerçekleşmesi için nikâh şarttır. Nikâhin gerçekleşmesi için de aşağıdaki rükün ve şartların gerçekleşmesi gerekir;
 - a. Tarafların, evlenme ehliyetini haiz olmaları,
 - b. Evlenmelerine dinen bir engel bulunmaması,
 - c. Nikâh sırasında şahitlerin bulunması,
 - d. Nikâh akdinin aynı mecliste olması,
 - e. Karşılıklı icap-kabul beyanlarının evlendiklerini kesin olarak gösterecek şekilde ifadeye yansımaları,
 - f. Evlenmede velinin söz sahibi olması (velâyet). Kadının velisi; babası, dedesi, abisi vs. olabilir. Evlilik her ne kadar bir erkek ve bir kadın arasında olsa da kadın ve erkeğin ailesini de etkilediğinden İslam hukukçuları özellikle kadının ailesinin nikâha müdahil olabileceğini söylemişlerdir. Bu şart Mâliki, Şâfiî ve Hanbeli mezheplerine göredir.

- Evlenme engelleri *sürekli ve geçici* olmak üzere iki grupta ele alınır. Sürekli evlenme engelleri:
 - a. Kan hısımlığı,
 - b. Evlenmeden doğan hısımlık,
 - c. Emzirmeden doğan süt hısımlığı (radâ).
- Geçici evlenme engelleri:
 - a. Müslüman erkek müşrik kadınla, Müslüman kadın da Müslüman olmayanlarla evlenemez.
 - b. Evli olan ya da iddet bekleyen dul kadınla evlenilemez.
 - c. Koca üç talakla boşadığı kadınla evlenemez.
 - d. Bir kadın bir erkekten fazla kişiyle, aynı anda evlenemez.
 - e. Bir adam aynı anda kadının teyze, hala ve kız kardeşi ile evli olamaz.

EVLENMESİ HARAM OLAN HİSİMLAR

- Kan hısımları (erkeğe göre):
 - a. Anne, büyükanne
 - b. Kız, kız torun
 - c. Kız kardeş
 - d. Kız kardeşin kızı
 - e. Hala
 - f. Teyze
- Evlenmeden doğan hısımlar (erkeğe göre):
 - a. Babanın ve dedenin hanımı
 - b. Oğulun hanımı, torunların hanımı
 - c. Kayınvalide
 - d. Üvey kızlar
- Emzirmeden doğan hısımlar (erkeğe göre):
 - a. Süt anne
 - b. Süt kız kardeş
 - c. Süt erkek veya kız kardeşin kızı
 - d. Babası ile aynı kadından süt emen; süt hala
 - e. Annesi ile aynı kadından süt emen; süt teyze

1.1.3. Boşanma

- Boşanma (talak), evliliğin son bulmasıdır. Talak, taraflar arasındaki evlilik bağına sona erdirir. Evliliği bitirecek boşama işlemi, "Aramızdaki evlilik bitti, seninle boşandım." gibi açık (sarih) bir sözle veya "Artık senin eşin değilim. Ben senden ayrıldım." gibi içinde boşama ve talak kelimesi geçmeyen fakat boşanma kastıyla üstü kapalı (kinayeli) söylenen cümlelerle de gerçekleştirilir.
- Fıkıh literatüründe boşanma, erkek tarafından yapılabildiği gibi boşama hakkı talep eden kadın tarafından da gerçekleştirilebilir. Ayrıca şiddetli geçimsizlik sebebiyle taraflar mahkeme kararıyla boşanabilir.

1.1.4. Boşama Sonrası ile İlgili Hükümler

- İddet, evlilik birliği sona erdiğinde kadının beklemesi gereken süreye denir. Kur'an-ı Kerim'e göre evlilik birliği kocanın ölümü ile sonuçlanmışsa kadın bir başkası ile evlenebilmek için dört ay on gün iddet bekler. Kadın hamile ise iddeti doğumla son bulur.
- İddet bekleyen kadına, boşayan kocası dışında açıktan ya da ima yoluyla bile olsa evlilik teklifinde bulunulamaz. Vefat iddeti bekleyen kadına ise üstü kapalı şekilde evlilik teklifinde bulunmada bir sakınca yoktur.
- Evlilik birliğinin sonlanmasından sonra küçük çocuğun bakım ve terbiyesi (**hidâne**) ilke olarak anneye, velayeti babaya aittir.

- "(Dönüş yapılabilecek) boşama iki defadır. Sonrası, ya iyilikle geçinmek, ya da güzellikle bırakmaktır. (Evlilikte) tarafların Allah'ın belirlediği ölçüleri koruyamama endişeleri dışında kadınlara verdiklerinizden (boşanma esnasında) bir şeyi geri almanız, sizin için helal olmaz. Eğer onlar Allah'ın belirlediği ölçüleri gözetmeyecekler diye endişe ederseniz, o zaman kadının (boşanmak için) bedel vermesinde ikisine de günah yoktur. Bunlar Allah'ın koyduğu sınırlardır. Sakın bunları aşmayın. Allah'ın koyduğu sınırları kim aşarsa, onlar zalimlerin ta kendileridir." (Bakara suresi, 229. ayet)
- Evliliğin devamı açısından; **talak çeşitleri**:
 - a. Ric'i Talak: Erkeğin yeni nikâh akdine gerek kalmadan iddet süresi içinde eşine dönebildiği boşanmadır. Geri dönebilmesi için sınır 300 gündür.
 - b. Bâin Talak: Nikâh akdini kaldıran ve aile hayatını sona erdiren talaktır.

1.2. Miras

- Bir insan öldüğünde öncelikle dört şeye yapılır. İlk olarak cenazesinin teçhiz ve tekfini yapılır. Ardından mal varlığından bıraktığı borçları (terake) ödenir. Peşinden mal varlığının üçte birini geçmeyecek ölçüde vasiyetleri yerine getirilir. **Bir kimse mirasçıya vasiyette bulunmadığı gibi mirasçılar dışında yapacağı vasiyet de üçte birden fazla olamaz.**
- Vasiyetin ifası ile birlikte geriye kalan malı, mirasçıları arasında usulüne uygun şekilde paylaşılır. Mirastan kimin ne kadar pay alacağı bizzat Kur'an-ı Kerim tarafından belirlenmiştir. Hak sahiplerine belirlenen paylar Kur'an-ı Kerim'in gösterdiği doğrultuda verilmelidir.
- Mirasçılık sebepleri kan bağı, evlilik ve velâdır. Mirasçı olana vâris, kendisine mirasçı olunana da muris denir. Fıkıh kitaplarında miras hükümleri ferâiz başlığı altında ele alınır. Kelime olarak ferâiz (paylar/hisseler) demektir. Mirasçılık işlemlerinin doğması için şu şartların yerine gelmesi gerekir:
 - a. Kendisine mirasçı olunacak kişi (mûris) ölmüş olmalıdır.
 - b. Mûris öldüğünde vâris sağ olmalıdır.
 - c. Mirasa engel hâller bulunmamalıdır. Vârisin, bir an önce mirasa konmak amacıyla murisini öldürmesi, muris veya vâristen birisinin Müslüman olmaması, babası tarafından nesebi reddedilen çocuğun nesebinin kendisine bağlanamaması mirasa engel sebeplerdendir.

1.3. Ekonomik Hayat

1.3.1. Mülkiyet Hukuku

- Beşerî sistemlerde mal, istenildiği gibi tüketilebilir. Fakat İslam, toplumu gözeterek zekât, vakıf gibi mükemmel müesseseler kurmuş, harcamada asla israfa kaçmama gibi beşer üstü ve net prensipler koymuştur. Tüketimin ancak meşru yoldan yapılabileceğini beyan etmiştir.
- İktisatçılar, malı "*insan ihtiyaçlarını karşılayan ve iktisadi değeri olan şey*" diye tanımlar. İslam fıkıhında ise mal "*elde edilip ihtiyaç zamanı için biriktirilmesi ve normal olarak yararlanılması mümkün ve câiz olan her şey*" diye tanımlanır.
- Günümüzde birçok ülke, fakir oldukları için yabancıların dinî, kültürel ve askerî baskıları altında ezilmektedir. İktisat eğitimine önem veren ülkeler, dünyanın ekonomik ve finansal sistemlerine yön vermektedir. Mal

önemli olduğu gibi aynı zamanda insanlık için bir *imti-han* vesilesidir.

1.3.2. Helal Kazanç

1.3.3. Akitler

1.3.4. Karz

- Karz, bir kimseye faydalanmak ve mislini iade etmek üzere bir malı (borç) vermektir. Karz ancak misli ve tüketilir mallarda söz konusu olabilir. Karzı hasen, Kur'an ve hadislerde tavsiye edilen bir yardımlaşma çeşididir. Yüce Allah, geri hiçbir şey almamak üzere verilen sadakanın karşılığını kat kat vereceğini beyan ettiği gibi, *"Kimdir o, Allah'a güzel bir borç verecek olan ki, Allah da onun verdiği kat kat artırsın ve onun için değerli bir mükâfât versin?"* (Hadîd Süresi, 11) ayetiyle maddi bir karşılık beklemezsiniz, dengini geri almak üzere verilen ödünçün mükâfâtını kat kat vereceğini haber vermektedir.
- Karzı hasen, sadakadan efdaldır. Çünkü sadaka muhabı incitebilir. Sadaka isteyen bunu ihtiyacı olmadan dilenebilir, ödünç isteyen sadece ihtiyacı olduğundan dolayı ister.
- Ancak ödünç vermek, geri dönüşü olduğu için incitmez. Karzı hasen, çalışmayı ve alın teriyle kazanmayı teşvik eder. Ödünç veren, ödünç alanı zorlamayıp ödemesini kolaylaştırdığı oranda fazileti de artacaktır. Ancak borçlunun borcunu ödemesi gereklidir.

1.3.5. Sarf

- Sarf, iki paranın birbiri ile değiştirilmesi işlemine denir. Altını altınla, gümüşü gümüşle, TL'yi TL ile veya altını gümüş, TL'yi başka bir ülke parası ile değiştirme işleminden her biri sarf kabul edilir. Para bozma işiyle uğraşan kişiye sarraf, bu mesleğe sarraflık denir.
- Sarf, meşru bir alım satım akdidir. Peygamberimiz para alışverişinden ibaret olan sarfı yasaklamamış fakat dik-kat edilmesi gereken bir takım kurallara işaret etmiştir. Sarfı ilgili hadislerden birkaçı şöyledir: *"Altına karşılık altın misli misline ve peşin olarak; gümüşe karşılık gümüş misli misline ve peşin olarak satılmalıdır."* (Buhârî, Büyü, 78; Müslim, Müsâkât 81-85,90) *"Altın ve gümüşten peşin olmayana peşin olan karşılığında satmayın."* (Buhârî, Büyü, 78; Müslim, Müsâkât 75, 76)

5.1.3.6. Faiz

- Faizin Arapça karşılığı ribadır. Riba; sözlükte, artmak, çoğalmak, fazlalaşmak gibi manalara gelir. Fıkıhta faiz gelir amaçlı borç işlemi yahut işlemde şart koşulan karşılıksız fazlalık şeklinde tanımlanır. Faiz, Kur'an-ı Kerim'de ayrıntılı şekilde işlenmiş ve kesin olarak yasaklanmıştır. Peygamberimizden de faizle ilgili çok sayıda hadis nakledilmiştir: *"Faiz, (şirk, sihir, haksız yere adam öldürme, yetim mali yeme, savaştan kaçma ve namuslu kadına iftira etme gibi) mahvedici yedi büyük günahın biridir."* (Buhârî, Vasâya, 2) *"Faizi yiyen, yediren, şahitlik ve kâtiplik eden Allah'ın rahmetinden mahrum kalır."* (Müslim, Müsâkât, 105,106)
- Sermaye, para ve kredi ile ilgili her türlü işlemi yapan mali/finansal aracı kurumu olan bankaların bir kısmı bu işi faiz temelli olarak, bazıları da ortaklık ve ticaret temelli olarak yapmaya çalışırlar. Tasarrufların faizli kredi ilişkisi çerçevesinde toplanıp değerlendirildiği sisteme kredi sistemi; ortaklık ilişkisi çerçevesinde toplanıp tica-

ret veya ortaklıklar yoluyla işletildiği sisteme ise ortaklık sistemi adı verilir.

1.3.7. Borsa

- Günümüzün önde gelen büyük borsalarından her biri, kâr amaçlı büyük şirketlerden biridir. Ticaret ve finans piyasalarının kalbi artık borsalarda atmaktadır. Ülkele-rin hemen hepsinde ekonomik seviyeleri ile orantılı borsalar faaliyet göstermektedir. Ülkemizde borsa de-nince Borsa İstanbul (BİST) aklı gelir. BİST, tarihi geçmişi bakımından dünyadaki ilk borsalardan biridir.
- Borsalarda temelde iki kâğıt el değiştirir. Bunlardan biri borç senetleri diğeri hisse senetleridir. Borç senetleri vadelerine göre tahvil ve bono olarak ikiye ayrılır. Va-deleri bir yıldan az olan borç senetlerine bono, bir yıl ve üzeri olanlara ise tahvil denir.
- Borsada el değiştiren diğer evrak ise hisse senedidir. Büyük işletmelerin piyasadan sermaye toplamak için, şirket varlığının belli bir kısmını evrak hâline getirip pi-yasalara sürmeleri ile ortaya çıkan ve sahibine o işlet-medede hissesi oranında sahiplik, ortaklık hakkı veren senetlere hisse senedi adı verilir.
- Borsalarda gerek borç gerekse hisse senetleri üze-rinde çok çeşitli işlemler yapılmaktadır. Bu işlemlerin büyük kısmı faiz temellidir. Piyasaya süren şirketin ana faaliyet alanı meşru ise ve bu şirket faizli kredi alma yahut faizle kredi verme gibi işlemlerden de uzak duru-yorsa, yani gelirlerine haram karıştırmıyorsa, bu tür şir-ketlerin hisse senetlerinin alınabileceği konusunda ge-nel kanaat vardır. Ancak bahsedilen kriterlerin sağlıklı olarak tespiti oldukça güçtür. İslam hukukuna göre ta-rafları beklenmedik zarar ve mağduriyetlere iten her türlü bilinmezlik, kapalılık ve risk mümkün olduğunca önlenmeye çalışılmıştır. Açıklık, dürüstlük ve güvenin hâkim olacağı bir ticari hayat benimsenmiştir.

1.3.8. Sigorta

- Sigorta hastalık, sakatlık ve ölüm gibi insan hayatına yönelik tehlikeler/risklerle yanma, kırılma, çalınma, kaybolma, hasar görme, yok olma, kullanılamaz hâle gelme gibi eşyaya yönelik risklerin ortaya çıkması hâlinde tazmin edilmek üzere belli bir ücret (prim) karşılığında sigorta şirketi ile yapılan sözleşmeye denir. Sigortada hedef, riskten korunmak değil, muhtemel ris-kin ortaya çıkması durumunda onu tazmin ettirerek za-rarı telafi etmektir.
- Din İşleri Yüksek Kurulunun sigorta ile ilgili 07.04.2005 tarihli 64 nolu kararı şu şekildedir:
 - a. Genel olarak, sosyal sigortalar, karşılıklı sigortalar ve ticari sigortaların câiz olduğuna,
 - b. Kâr payı esasına dayalı çalışan birikimli hayat sigor-tası ile bireysel emeklilik tasarruf ve yatırım siste-minin ise, yatırılan primlerin, dinen helal olan alan-larda değerlendirilmesi durumunda câiz olduğuna,
 - c. Konusu din tarafından yasaklanmış olan sigortanın câiz olmadığına karar verilmiştir. (DİB, İlmihâl, C 2, s. 464)
- Günümüzde iki tür sigorta uygulaması vardır. Bunlar-dan birisi ticari temelli sigorta diğeri ise yardımlaşma esaslı sigortadır. Ticari sigorta uygulamasında şirket sigorta ettirene belli bir ücret karşılığında sigorta ettiri-len şey için güvence/ tazmin taahhüdü satmaktadır. Si-gortanın diğer türü yardımlaşma esaslı olanıdır ki buna günümüzde tekâfül esaslı sigortacılık adı verilmektedir.

- Tekâfûl sistemi "...lyilik ve takva (Allah'a karşı gelmekten sakınma) üzere yardımlaşın. Ama günah ve düşmanlık üzere yardımlaşmayın. Allah'a karşı gelmekten sakının..." ayeti ile Peygamberimiz ve sahabeden nakledilen çok sayıda örnek uygulamaya dayandırılır. Sigortada asıl olan, faizle işletilmeyen sigorta sistemidir. Bununla birlikte sahip olunan malların çeşitli hasar ve zarara karşı korunması amacıyla sigorta veya kasko edilmesi, zaruret nedeniyle caizdir. Para verip karşılığında para alma esasına göre işleyen hayat sigortası ise, hasar ve zarar gibi telafi amaçlı bir durum söz konusu olmadığından, câiz değildir.

1.3.9. Enflasyon

- Enflasyon, fiyatlarda görülen sürekli artışa denir. Enflasyon meselesi daha çok borç ödemelerinde fıkhi bir sorun olarak karşımıza çıkar. Borç verildiğinde enflasyon farkının talep edilip edilemeyeceği günümüzün önemli sorularındandır. Borç ödemede temel prensip, ödemenin borca denk olmasıdır. Bu, evrensel bir prensiptir. Çünkü hiç kimse, hakkının, sebepsiz yere başkasına geçmesini kabul etmez.
- Borcu eksik ödeyen, alacaklının malını haksızlıkla yemiş, fazla ödemeye zorlanan kişinin malı da, haksız yolla yenmiş olur. Altın ve gümüş gibi paralarda enflasyon konusu gündeme gelmez. Asıl mesele itibari değere sahip kağıt paralardır. Kağıt paranın değerini belirleyen onun satın alma gücüdür. Normal mallarda borçlar misliyle ödenir. Kağıt paralarda ise misli, ancak onların satın alma gücü yani kıymetleriyle belirlenebildiği için kağıt para ile olan borçlar da onların ödeme gücüne göre kıymetleriyle ödenmelidir.

1.3.10. Hileli Satışlar

İslam'da haksızlığa yol açıcı bütün yollar mümkün olduğunca engellenmeye çalışılmış ona göre kurallar konulmuştur. Bu kuralların önemli kısmı alışverişlerde uygulanan bazı yanıltıcı, hileli davranışlara yöneliktir. Allah Teâlâ hileli satışları yasaklamıştır. Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulur: "Ölçü ve tartıda hile yapanların vay hâline! Onlar, insanlardan bir şey ölçüp aldıkları zaman ölçüyü tam yaparlar; kendileri onlara bir şey ölçtüğü veya tarttıkları zaman eksik yaparlar."

1.3.11. Karaborsacılık

- Karaborsacılık, ileride bulunmayacağı veya pahalılaşacağı düşüncesiyle çok mal yığarak piyasada sıkıntıya yol açma durumudur. Karaborsacılık yapanın temel hedefi stok ettiği mallardaki fiyat artışından haksız kazanç sağlamaktır. Karaborsacılık fıkıh ilminde İhtikâr kavramı ile ifade edilir. Halkın ihtiyacı olan malı; az bir müddet bile olsa saklayıp halka zarar veren kimse günah işlemiş ve ahirette azabı hak etmiş olur. Dürüstlük ve ahlaki değerlerle bağdaşmayan, din kardeşliği anlayışına ters düşen karaborsacılık ve vurgunculuk, Müslümana asla yakışmayan çirkin bir iş, kötü bir davranıştır.
- Peygamberimiz karaborsacılık hususunda şu uyarıyı yapmıştır: "*Mal getirip de bunu piyasaya süren kişi (Allah tarafından) rızıklandırılır. İhtiyaç duyulan malı saklayıp yüksek fiyat arayan karaborsacı ise Allah'ın lanetine uğramıştır.*"

1.3.12. Yapay Olarak Fiyatlarla Oynama

Yapay olarak fiyatlarla oynamak, helal olmayan haksız

kazanç yöntemlerindedir. Yapay olarak fiyatlarla oynama yöntemlerinden biri müşteri kızıştırmaktır. Bu yöntemde, mal almaya niyetli olmayan biri, satıcının yanına gelir, sanki satın alacakmış gibi davranarak malı metheder ve diğer müşterileri heyecana getirip fiyatın artmasını sağlar. Allah'ın Resulü (s.a.v.) bu tür bir yöntemi yasaklamıştır. Çünkü bu uygulamada kişi gerçekte satın almak istemediği bir malın fiyatını yapay şekilde yükseltmekte, böylece satıcının haksız yere fazla kazanç sağlamasına, müşterinin ise zarara uğramasına sebebiyet vermektedir.

2. İslam Ceza Hukuku: Ukubat

İslam ceza hukukunda suçlar ve bunlara takdir edilen cezalar ana hatlarıyla üç bölümde incelenir:

- a. Had cezasını gerektiren suçlar ve cezaları,
- b. Kısas ve diyet cezalarını gerektiren suçlar ve cezaları,
- c. Tazir cezasını gerektiren suçlar ve cezaları.

2.1. Had Cezasını Gerektiren Suçlar ve Cezaları

- Had, Allah'ın hakkı olarak yerine getirilmesi gerekli bulunan sınırlı ve belli cezadır. İslam hukukunda haddi gerektiren suçlar Hanefilere göre beş (ilk beşi), cumhura göre ise yedi tanedir. Bu suçlar şunlardır:
 1. Hırsızlık (Sirkat),
 2. Yol kesmek veya eşkiyalık (Hirabe),
 3. Zina,
 4. İffete iftira (Kazf),
 5. İçki içmek,
 6. Dinden dönmek (İrtidat veya Ridde),
 7. Meşru yönetime karşı başkaldırı, isyan (Bağy)

2.2. Kısas ve Diyet Gerektiren Suçlar ve Cezaları

- Kısas ile fıkhîta suçluya, yaptığı eylemin aynısı tatbik edilerek cezalandırılması kastedilir. Başka bir ifade ile kısas, insanın hayatı veya vücut bütünlüğüne karşı yapılan saldırının misli ile cezalandırılması şeklinde tanımlanır. Fıkıhta kısas gerektiren suçlar iki başlık altında ele alınır:
 - *Birincisi* kasten adam öldürmek; *ikincisi* ise etken bir fiil ile kasten yaralama ve sakatlama olaylarıdır. Kastensiz adam öldürme suçunu işleyen kişiye kısas uygulanır. İlgili ayette şöyle denir: "Ey iman edenler! Adam öldürmelerde size kısas farz kılındı. Hüre hür, köleye köle, kadına kadın..."
 - Kasit benzeri ve hatâen öldürmelerde kefareti kâtil, diyeti ise kâtilin ailesi yahut bağlı bulunduğu topluluk öder ki bunlara **akîle** adı verilir.
 - Öldürme dışında kasten yaralama, organlara zarar verme gibi müessir fiillerde suça göre kısas söz konusu olur. Haklı bir gerekçe olmaksızın bir insanın bedenine eziyet veren veya sağlığını ihlal eden ancak ölümüne yol açmayan bir fiilin bilinerek ve istenerek işlenmesine kasten müessir fiil denir. Kastensiz müessir fiillerde suçun unsurları sabit olduğunda faile işlediği suça göre kısas cezası uygulanır.
 - Diyet; bir şahsın haksız olarak öldürülmesi, sakat bırakılması ya da yaralanması durumunda ceza ve kan bedeli olarak mağdura ya da onun mirasçılara ödenen mal veya paradır. İslam hukukunda diyet ile ilgili düzenlemelerin kaynağı Kur'an-ı Kerim ve ilgili hadislerdir.
 - Kısas, kasıtlı olarak işlenen öldürme ve yaralama suçlarında uygulanırken, suç kastının bulunmadığı müessir

fiiller sonucu meydana gelen öldürme ve yaralamalarda diyet cezası uygulanır.

2.3. Tazir Suç ve Cezaları

- Tazir kelimesi sözlükte; men etmek, engel olmak, kınamak, dövmek manalarına gelir. Terim olarak, *dinin yasakladığı fakat belirli bir ceza koymadığı suçlardan dolayı verilen önleyici, ıslah edici, caydırıcı ve terbiye edici cezalardır*. Bu cezaların temelini, Kur'an-ı Kerim'de örnek olarak verilmiş olan bazı uygulamalar ve emri bil maruf nehyi anil münker ilkesi oluşturur.
- Kur'an'da bütün suç ve ceza türleri tek tek sayılmamış, bunun yerine genel ilkeler verilerek suç ve ceza tespiti için "evrensel ölçüleri" belirlenmiştir. Bu cezaların düzenlenmesi devlet başkanına veya hakime bırakılmıştır. Had ve kısas cezaları sınırlı sayıda iken tazir cezaları belirli bir sayı ile sınırlı değildir. Tazir cezası; had, kısas ve diyet gerektiren suçların dışındaki bütün suçlar için tatbik olunur.

2.4. Suç ve Cezalarda Genel İlkeler

- İslam'da cezalar, belli ilkeler doğrultusunda belirlenmiştir. Bunların en başta gelenleri *adalet, beraet-i zimmet, suçun şahsiliği, suç ve cezada denklik, kanunilik, genellik ve cezai sorumluluk ilkesidir*. Suç ve cezalara ilişkin ilkelerin başında adalet gelir. Adalet, hak sahibine hakkını vermek, hak ve hukuka uygun hüküm vermedir. Adalet prensibi hukuka bağlı kalmayı ve hakkaniyete uymayı gerektirir. **Beraet-i zimmet**, tersi kanıtlanmadıkça insanların suçsuz sayılması gerektiği ilkesidir. Örneğin bir kişi hırsızlıkla suçlanıyorsa kanıt bulunana kadar o adam hırsız kabul edilmez ve ceza uygulanamaz.
- Cezanın suçu işleyene uygulanacağı ilkesine **şahsilik ilkesi** denir. Kur'an-ı Kerim'de değişik vesilelerle hiçbir mükellefin başkasının işlediği suçun sorumluluğunu taşımayacağı belirtilir. Peygamberimiz, babanın suçundan evladın, oğlun suçundan babanın ceza görmeyeceğini bildirmiştir.
- Suçun ağırlığı ne kadar ise ceza da o oranda olmalıdır. Buna **hukukta denklik ilkesi** denir. Kur'an-Kerim'de denklik ilkesi ile ilgili şöyle buyrulur: "...Size kim saldırırsa siz de ona, size yaptığı saldırıya denk bir saldırı yapın..." "Bir kötülüğün karşılığı, ona denk bir cezadır. Kim affeder ve arayı düzeltirse onun ödülü Allah'a aittir. Muhakkak ki Allah, zalimleri sevmez."
- Sadece kanunda belirtilen fiillerin suç sayılması ve bu fiillere ancak kanunda belirtilen cezaların verilmesine **kanunilik ilkesi** denir.
- Diğer bir ilke ise herkesin kanunlar karşısında eşit olmasıdır. Buna **cezanın genelliği ilkesi** denir. Bu bakımdan İslam'da hiçbir şahsa veya zümreye ilke olarak dokunulmazlık veya ayrıcalık tanınmamıştır. Cezai sorumluluk ise, bir kişiye ceza uygulanabilmesi için onun temyiz gücüne sahip olması ve ergenlik çağına ulaşmış bulunması gerekir. Ergenlik çağına gelmemiş çocuklara had ve kısas cezaları uygulanmaz.